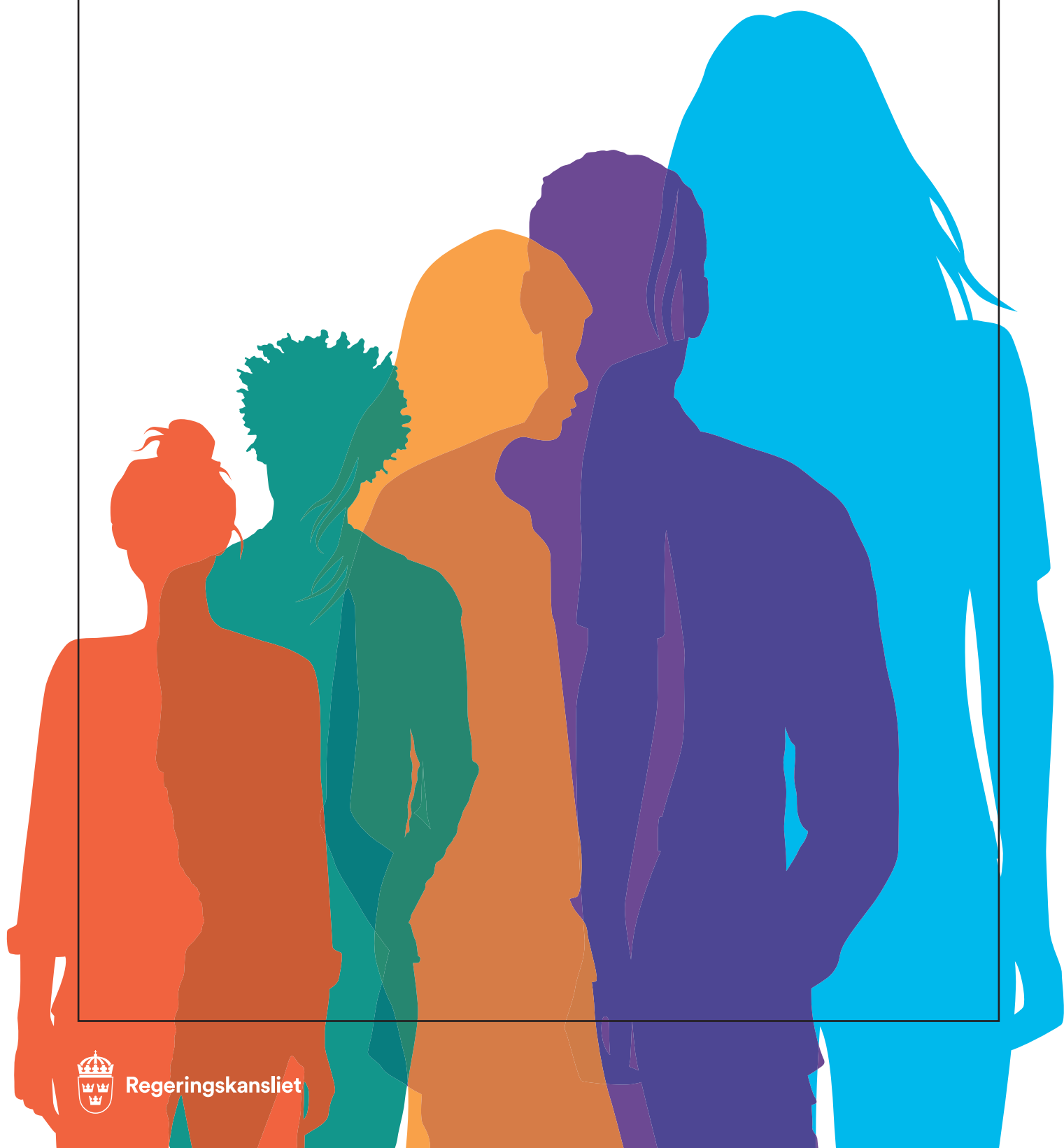

Handlingsplan mot rasism och hatbrott

Handlingsplan mot rasism och hatbrott

Innehåll

Förord	3
1. Bakgrund och utgångspunkter	5
2. Handlingsplanens inriktning	7
2.1 Disposition	7
2.2 Mål och delmål	7
2.3 Samordning	8
2.4 Generella och särskilda uttryck för rasism, begrepp och perspektiv	9
Ett samlat grepp med riktade insatser	9
Begrepp	10
Olika former av utsatthet för rasism och diskriminering	16
Barns och ungas situation	16
3. Strukturer i arbetet mot rasism och hatbrott	18
3.1 Nationellt	18
Arbetet mot diskriminering	18
Politiken för mänskliga rättigheter på nationell nivå	19
Nationella minoriteter och urfolket samer	20
Hatbrott	21
Arbetet mot våldsbejakande extremism	21
Politiken för integration	21
3.2 Internationellt	22
Förenta nationerna	22
Europarådet	22
Europeiska Unionen	23
4. Lägesbeskrivning	25

4.1 Nationellt underlag.....	25
Forskning, undersökningar och statistik om rasism och diskriminering	25
Hatbrottsstatistik	27
Synpunkter från det civila samhället	29
4.2 Internationellt underlag	29
Förenta nationerna	30
Europarådet.....	30
4.3 Särskilt om olika former av rasism.....	31
Antimuslimsk rasism	31
Antisemitism	32
Antisvart rasism	34
Antiziganism.....	35
Rasism mot samer	36
5. Åtgärder	38
5.1 Generella åtgärder	38
Rasism i digitala miljöer.....	38
Arbete på lokal och regional nivå.....	40
Stöd till och dialog med civilsamhället	42
Forskning och annat kunskapsunderlag	43
5.2 Skola.....	46
5.3 Rättsväsende.....	50
5.4 Välfärd och offentliga verksamheter	55
5.5 Arbetsliv.....	61
6. Uppföljning och utvärdering av handlingsplanen.....	65
Uppföljning och indikatorer	65
Utvärdering.....	65

Förord

Rätt till likabehandling och frihet att forma sitt eget liv är grundpelare i det svenska samhället. Varje människa har rätt att bli bemött och behandlad utifrån sin person och sina handlingar – inte utifrån etnisk bakgrund eller religiös tillhörighet. I ett jämlikt samhälle är det viktiga inte vad du heter eller varifrån du kommer, utan vad du gör och vart du är på väg.

Rasism och diskriminering bryter mot denna grundsyn. Det är kränkande och begränsande för de enskilda människor som drabbas, det ställer grupper mot varandra och bidrar till splittring och söndring i samhället i stort.

Vi ser också återkommande hur händelser i vår omvärld får återverkningar i Sverige och ger näring åt olika former av rasism och polarisering. Det kan handla om grova övergrepp i form av hat och hot om våld. Det kan också röra sig om diskriminering eller mobbning och trakasserier som drabbar såväl barn och unga som vuxna i vardagen. Det är avgörande att myndigheter och andra offentliga aktörer bemöter och behandlar människor på ett likvärdigt sätt – det handlar om att värna både den enskildes rättssäkerhet och förtroendet för våra demokratiska institutioner.

Genom den här handlingsplanen tar regeringen viktiga steg framåt i arbetet för allas lika rättigheter och möjligheter genom att intensifiera insatserna för att göra Sverige till ett land fritt från rasism och hatbrott.

Regeringen har i denna handlingsplan utgått från det samlade kunskapsläget som finns om rasism. Det är tydligt att det krävs tydliga mål och ett systematiskt och uthålligt arbete för att nå framgång. Det förutsätter robusta och hållbara strukturer. Denna handlingsplan lägger grunden för just ett sådant träffsäkert och långsiktigt arbete. Därför innehåller denna handlingsplan en kraftsamling på fyra områden – skolan, rättsväsendet, välfärden och arbetslivet – och tydliga mål för vart och ett av dessa områden. Det ger en tydlig riktning för arbetet liksom förutsättningar för att kunna följa upp det.

Vissa grupper i samhället, t.ex. afrosvenskar, judar, muslimer, romer och samer, är särskilt utsatta för rasism och hatbrott. I vissa avseenden finns det likheter i hur dessa grupper utsätts. Men det finns också viktiga skillnader som har historiska och strukturella skäl. Ett effektivt arbete mot rasism

förutsätter både generella insatser och att vi uppmärksammar och bemöter det som är utmärkande för olika gruppers utsatthet.

Samhället är större än staten. Företrädare för civilsamhället har spelat en viktig roll i att identifiera utmaningar och behov av åtgärder mot rasism och hatbrott och har därigenom lämnat viktiga bidrag till denna handlingsplan. Civilsamhällets kunskaper och erfarenheter kommer även fortsättningsvis vara värdefulla när handlingsplanen ska genomföras och följas upp.

Det är vårt gemensamma ansvar att se till att alla kan känna sig trygga i att vara öppna med sin identitet, oavsett sammanhang och i livets alla skeden. Det offentliga har ett särskilt ansvar för att motverka rasism och diskriminering och främja alla människors lika rättigheter och möjligheter. Samtidigt har vi som individer och som samhälle ett gemensamt ansvar att bidra till detta. Denna handlingsplan ska ge riktning och vara ett praktiskt stöd i detta viktiga arbete.

Paulina Brandberg

Jämställdhets- och arbetslivsminister

Gunnar Strömmer

Justitieminister

Jakob Forssmed

Socialminister

Acko Ankarberg Johansson

Sjukvårdsminister

Lotta Edbolm

Skolminister

Parisa Liljestränd

Kulturminister

1. Bakgrund och utgångspunkter

Rätt till likabehandling och frihet att forma sitt eget liv är grundpelare i det svenska samhället. Varje människa har rätt att bli bemött och behandlad utifrån sin person och sina handlingar.

De senaste årens arbete utifrån den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott (Ku2016/02629/DISK) har bidragit till mer kunskap om hur rasism på olika sätt fortsätter utgöra en utmaning inom flera samhällsområden. Det kan handla om hatbrott där verbala påhopp, hot eller våld skapar rädsla i människors vardag, på nätet, i den offentliga debatten och i andra delar av samhället, om diskriminering som försvårar människors möjligheter på bl.a. arbetsmarknaden eller inom utbildningsområdet, eller om mobbning och trakasserier som drabbar barn och unga i skolan. Rasism och diskriminering är skadligt för de enskilda som utsätts men också för samhället som helhet. Det bidrar till polarisering och till att begränsa människors möjligheter att bidra till samhället i stort. Även om många insatser har genomförts för att förebygga och motverka rasism kvarstår behovet av ett fortsatt samlat och målmedvetet arbete.

Den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott beslutades 2016. I juni 2022 beslutade regeringen om fem åtgärdsprogram mot olika former av rasism – afrofofi, antisemitism, antiziganism, islamofobi respektive rasism mot samer – som komplement till planen. Åtgärdsprogrammen ska under 2022–2024 bidra till att öka kunskapen om och motverka dessa former av rasism. Åtgärder i programmen slutredovisas i mars 2025.

I juni 2023 presenterade Statskontoret en analys av den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott (A2023/01101). Statskontoret har genom dialoger med berörda myndigheter och med bidrag från civilsamhället analyserat och bedömt i vilken utsträckning den struktur som planen sätter för arbetet har fungerat för att stödja dess mål om ett mer strategiskt, effektivt och samlat arbete mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Analysen visade att planen har gett ett mervärde men också att det finns behov av att utveckla strukturen för arbetet. Det behövs bl.a. mer konkreta och tydliga mål för vad arbetet mot rasism ska leda fram till och bättre förutsättningar för myndigheterna att uppnå dessa för att arbetet ska ge resultat. Statskontoret lämnade också, i enlighet med

sitt uppdrag, ett antal rekommendationer för hur arbetet kan få större genomslag på lokal nivå.

Arbetet mot olika former av rasism har stärkts inom Europeiska unionen (EU) de senaste åren. Sverige deltar aktivt i detta arbete och bidrog i egenskap av ordförande för Europeiska unionens råd våren 2023 till att stärka förutsättningarna för ett långsiktigt arbete mot rasism och antisemitism. Sedan några år tillbaka genomförs EU:s handlingsplan mot rasism 2022–2025 och EU:s strategi för att bekämpa antisemitism och främja judiskt liv 2021–2030.

När arbetet med att ta fram denna handlingsplan påbörjades hösten 2023 fanns mycket kunskap och erfarenheter från tidigare insatser på området. Dessa har genererat rapporter om hur olika former av rasism tar sig uttryck i bl.a. hatbrott och diskriminering. Kunskap om förekomsten av rasism är viktigt för att synliggöra individers utsatthet, men också för att uppmärksamma när det är andra omständigheter som bidrar till upplevelser av rasism eller när begreppet används för att tjäna andra syften.

Dialoger med civila samhället om människors utsatthet för olika former av rasism och behov av åtgärder har genomförts regelbundet sedan 2016. I december 2023 anordnades ett sakråd om det nationella arbetet mot rasism med ett 20-tal organisationer från civilsamhället. Syftet med mötet var att få en bild från civilsamhällesorganisationer av vad som är viktigt att bevara, eller vad som saknas, i det nuvarande arbetet, vilka samhällsområden och åtgärder som bör prioriteras, och på vilket sätt ett barn- och ungdomsperspektiv kan stärkas i det kommande arbetet. En konsultation har också genomförts med Sametinget i enlighet med lagen (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket. Rapporter och granskningar från internationella övervakningsorgan för mänskliga rättigheter har också utgjort viktiga underlag i arbetet med denna handlingsplan.

2. Handlingsplanens inriktning

2.1 Disposition

Efter beskrivningen av handlingsplanens bakgrund och huvudsakliga utgångspunkter följer detta avsnitt som redogör för handlingsplanens inriktning och mål. I avsnittet finns även en beskrivning av hur regeringen använder de mest centrala begreppen i handlingsplanen, hur olika former av utsatthet för rasism och diskriminering kan yttra sig och hur innehållet i handlingsplanen förhåller sig till barns och ungas situation.

Det tredje avsnittet utgör en genomgång av centrala strukturer i arbetet mot rasism och hatbrott, nationellt och internationellt. I det fjärde avsnittet ges en lägesbild av förekomsten av rasism och hatbrott i Sverige utifrån ett brett urval av nationella och internationella källor, samt vad som framkommit i dialoger med det civila samhället.

Det femte avsnittet innehåller regeringens åtgärder inom ramen för handlingsplanen utifrån identifierade behov och det arbete som för närvarande genomförs. Det sjätte och sista avsnittet innehåller en kort beskrivning av hur handlingsplanen ska följas upp och utvärderas.

2.2 Mål och delmål

Det övergripande målet med denna handlingsplan är ett <i>samhälle fritt från rasism</i> .

Utmaningar med olika uttryck för rasism finns i hela samhället och kräver insatser av en mängd aktörer inom ett stort antal områden. Samtidigt är det viktigt att de insatser som genomförs också ger resultat. Samhällets resurser bör samlas där de gör mest nytta både i förhållande till de behov som bl.a. människor som utsätts för rasism ger uttryck för, och utifrån vad som ger bäst förutsättningar att göra skillnad. Arbetet bör skapa förutsättningar för att den kunskap som tagits fram används av berörda aktörer.

Handlingsplanen bör därför bidra till ett träffsäkert, utvärderingsbart och långsiktigt arbete mot rasism och hatbrott.

För att åstadkomma sådana resultat genomförs arbetet i handlingsplanen primärt inom fyra fokusområden: Skola, Rättsväsende, Valfärd och offentliga verksamheter och Arbetsliv. Till vart och ett av dessa kopplas ett delmål mot

vilket arbetet ska följas upp. Att fokus ligger på dessa områden hindrar inte att viktiga insatser genomförs inom andra delar av samhället.

Handlingsplanen är främst tänkt att skapa en struktur för det nationella arbetet mot rasism och hatbrott men ska också kunna bidra till arbetet på lokal och regional nivå, t.ex. genom att skapa förutsättningar för att kunskap och verktyg som tas fram når ut och kan användas inom kommunala och regionala verksamheter.

Samhällets utmaningar med rasism grundar sig ofta på skeenden långt tillbaka i historien och kräver också uthålliga insatser framåt. Den här handlingsplanen ska därför lägga grunden för ett långsiktigt arbete. Under varje fokusområde pekas ett antal myndigheter ut som bedöms vara särskilt viktiga för att uppnå respektive delmål. Dessa myndigheter är viktiga för att de antingen bidrar med att ta fram ny relevant kunskap eller för att de bidrar till att förebygga och motverka rasism och hatbrott genom andra insatser.

Särskilt utpekade myndigheter:

Arbetsmiljöverket, Brottsförebyggande rådet,
Diskrimineringsombudsmannen, Forum för levande historia,
Polismyndigheten, Statens skolverk och Socialstyrelsen.

Övriga myndigheter som är involverade i genomförandet av handlingsplanen:

Brottsoffermyndigheten, Länsstyrelserna, Mediemyndigheten, Myndigheten för arbetsmiljökunskap, Myndigheten för stöd till trossamfund, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Göteborgs universitet (Segerstedtinstitutet), Statens skolinspektion, Totalförsvarets forskningsinstitut, Vetenskapsrådet och Åklagarmyndigheten.

2.3 Samordning

För att bidra till att arbetet inom handlingsplanen sker samlat med sikte på utpekade mål, att involverade aktörer hålls informerade om det arbete som genomförs, och att såväl resultat som behov av justeringar i arbetet uppmärksammas, behövs en funktion för samordning och uppföljning.

Forum för levande historia får i uppdrag att samordna och följa upp handlingsplanen. I uppdraget ingår att regelbundet genomföra erfarenhets-,

kunskaps- och informationsutbyten främst mellan myndigheter och skapa förutsättningar för samverkan i relevanta frågor som rör rasism och hatbrott. Forum för levande historia har inom ramen för arbetet med den tidigare nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott bl.a. inrättat ett brett nätverk med myndigheter som arbetar med dessa frågor och en referensgrupp som består av representanter för civilsamhällesorganisationer. Forum för levande historia ska även följa upp arbetet med handlingsplanen, bl.a. genom dialog med de myndigheter som nämns ovan. Närmare beskrivning av dessa myndigheters arbete och av uppföljningen finns under avsnitt 5 respektive 6.

2.4 Generella och särskilda uttryck för rasism, begrepp och perspektiv

Ett samlat grepp med riktade insatser

Inriktningen för denna handlingsplan är att genomförandet av arbetet mot rasism och hatbrott ska ske brett och samlat samtidigt som det är viktigt att särskilt fokusera på olika former av rasism för att fånga upp olika grupper utsatthet och öka insatsernas träffsäkerhet. Oavsett vem det riktas mot och vem det kommer ifrån är rasism eller liknande fientlighet aldrig acceptabelt.

Generella insatser mot rasism behöver kompletteras med riktade insatser som synliggör och motverkar specifika former av rasism. Utifrån den kunskap som finns i dag om förekomsten av rasism i Sverige har handlingsplanen särskilt fokus på antimuslimsk rasism, antisemitism, antisvart rasism, antiziganism och rasism mot samer. Alla dessa former av rasism har inverkan på människors livsvillkor men de härstammar från olika historiska processer vilket påverkar hur de tar sig uttryck i Sverige i dag och i en del fall hur de bör bekämpas. Även om handlingsplanen har ett särskilt fokus på ovan nämnda former av rasism ska den bidra till att motverka all rasism, även den som drabbar andra grupper i samhället.

Att det finns både likheter och skillnader mellan dessa former av rasism synliggjordes i dialoger med civilsamhället som genomfördes i arbetet med att ta fram de åtgärdsprogram mot olika former av rasism som beslutades 2022. Flera företrädare för civilsamhället lyfte fram behovet av ökad kunskap om hur respektive form av rasism kan ta sig uttryck i dag och av olika strategier för att motverka dem. Samtidigt utpekades vissa verksamheter, t.ex. inom rättsväsendet eller skolväsendet, som särskilt viktiga i arbetet

oavsett vilken form av rasism det handlade om. Att arbetet med att förebygga och motverka olika former av rasism kan behöva bedrivas samlat är därutöver i linje med önskemål från många myndigheter och andra berörda verksamheter om att regeringens styrning av tvärsektoriella frågor bör samordnas för att underlätta genomförandet av insatser.

Åtgärdsprogrammen mot afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi och rasism mot samer som innehåller åtgärder för perioden 2022–2024 syftar till att öka kunskapen om och motverka dessa former av rasism. Behovet av kunskapshöjande och andra insatser för att motverka olika specifika former av rasism kvarstår även därefter. Det mest ändamålsenliga för att understödja en samlad och tydlig styrning på området med fokus på måluppfyllelse, är en handlingsplan som tar ett helhetsgrepp om arbetet och samtidigt synliggör olika former av rasism och de särskilda utmaningar, behov och åtgärder som kopplas till dem. Åtgärdsprogrammen tas nu vidare och integreras i denna handlingsplan. Handlingsplanen lägger därmed grunden för att det riktade arbetet mot olika former av rasism ska fortsätta med samlad kraft. Detta arbete går hand i hand med det integrationspolitiska målet.

Begrepp

Med begreppet *rasism* avses i denna handlingsplan uppfattningar om att människor på grund av föreställningar om ras, nationellt, kulturellt eller etniskt ursprung, religion, hudfärg eller annat liknande förhållande är väsensskilda från varandra och att de därmed kan eller bör behandlas på olika sätt. Detta uttrycks i hög grad i hierarkiska föreställningar om påstått överlägsna och underlägsna människor, men kan också komma till uttryck i tankefigurer om att vissa grupper av människor bär på särskilt klandervärda personlighetsdrag, i hemlighet utövar makt, eller är en allmänt nedbrytande kraft i samhället.

Rasism kan leda till handlingar, t.ex. hatbrott eller diskriminering. Genom historien har rasismen ofta haft utgångspunkt i pseudovetenskapliga föreställningar om biologi i större utsträckning än vad den har i dag. Ett rasbiologiskt synsätt finns dock fortfarande i olika extrema miljöer, t.ex. i den högerextrema så kallade vit makt-miljön.

Rasism tar sig olika uttryck i samhället. Den mest uppenbara formen är när en person medvetet och explicit uttrycker sig eller agerar rasistiskt i något

sammanhang. Men rasism kan också uttryckas omedvetet, t.ex. som en konsekvens av olika fördomar som förekommer i samhället, ofta sedan lång tid tillbaka. Denna form av rasism benämns ofta som strukturell rasism. Medvetna eller omedvetna föreställningar om individers grupptillhörighet kan få till följd att människor får olika tillgång till rättigheter och möjligheter i livet.

Hatbrott är ett samlingsbegrepp för brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering samt andra brott där ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck eller annan liknande omständighet.

Denna handlingsplan har ett heltäckande perspektiv som, vilket nämnts ovan, omfattar alla former av rasism samtidigt som ett särskilt fokus läggs på vissa olika former av rasism: antimuslimsk rasism, antisemitism, antisvart rasism, antiziganism och rasism mot samer. Dessa former av rasism har olika ursprung och tar sig uttryck på delvis olika sätt. Även om dessa begrepp är relativt etablerade i dag och används i många sammanhang är de, liksom definitionen av dem, föremål för en ständig diskussion såväl inom forskningen som i samhället i stort. Nedan redogörs för vilken innebörd begreppen har i den här handlingsplanen och exempel på hur olika former av rasism kan ta sig uttryck utifrån hur dessa begrepp används och diskuteras inom forskarsamhället. I avsnitt 4.3 ges en mer utvecklad redogörelse för kunskap som finns om förekomsten av dessa former av rasism i Sverige i dag utifrån olika forskningsstudier, rapporter och andra underlag.

Antimuslimsk rasism är en form av rasism som riktas mot muslimer och människor som uppfattas vara muslimer, t.ex. genom sin klädsel eller sitt namn. Begreppet motsvarar i denna handlingsplan begreppet islamofobi som använts i den tidigare nationella planen mot rasism m.m. och som även förekommer i andra sammanhang. I arbetet inom EU och Europarådet används ofta begreppen antimuslimskt hat, anti-muslimsk diskriminering samt antimuslimsk rasism och diskriminering. Begreppet islamofobi har kritiserats bl.a. för att "fobi" leder tankarna till enskilda individers irrationella rädslor snarare än till diskriminering, exkludering och rasism och har även ifrågasatts för att ge sken av att enkom handla om synen på islam som religion snarare än på muslimer.

Det kan vara svårt att dra skarpa gränser mellan vad som är fientlighet mot en religion och vad som är fientlighet mot de människor som förknippas med religionen. Negativa föreställningar om islam och muslimer har växt fram över historien bl.a. i kristna länder under medeltiden. Antimuslimsk rasism i dag är till viss del en fortsättning på dessa historiska föreställningar. Negativa attityder mot muslimer har i modern tid ofta ökat på flera håll i världen efter dramatiska händelser, såsom terroristattacker mot World Trade Center i New York den 11 september 2001. När begreppet antimuslimsk rasism används i denna handlingsplan syftar det inte på religionskritik utan på fientlighet som riktas mot människor på grund av att de är eller antas vara muslimer.

Muslimer betraktas i dag ofta som en homogen grupp, oavsett sin individuella syn på kultur och religion. Antimuslimska strömningar påverkar muslimer oavsett om de är praktiserande muslimer eller inte. Exempelvis är muslimer och andra personer med ursprung i Mellanöstern och Nordafrika särskilt utsatta för andras fördomar i digitala miljöer. Synlighet i form av klädsel som uppfattas vara religiös bidrar till att exempelvis kvinnor som bär slöja kan uppleva antimuslimsk rasism som en del av vardagen. De antimuslimska hatbrotten innefattar ofta ofredanden, vilka vanligtvis sker på offentlig plats eller i anslutning till den utsattas hem.

Antisemitism är ett samlande begrepp för fördomar och fientlighet mot judar. Det handlar dels om stereotypa föreställningar och myter, dels om en negativ inställning till judar som grupp.

Sverige står bakom IHRA:s (International Holocaust Remembrance Alliance) icke-rättsligt bindande arbetsdefinition av antisemitism och den lista med exempel som kan tjäna som vägledande, beroende på sammanhang. Enligt denna definition är antisemitism en bestämd uppfattning om judar som kan uttryckas som hat mot judar. Språkliga och fysiska uttryck för antisemitism riktas mot judiska eller icke-judiska personer eller deras egendom samt mot judiska institutioner och religiösa samlingsplatser. Definitionen inkluderar även exempel på vad som kan klassas som antisemitism såsom att jämföra Israels politik med nazisternas eller att se judar som kollektivt ansvariga för staten Israels åtgärder.

Judar har tillskrivits diverse olika negativa egenskaper genom tiderna. Antisemitismen kan ta sig olika uttryck och variera i styrka. Den kan

framträda som attityder och tankemönster men också som teologi och ideologi. Antisemitismen har månghundraåriga rötter och kan inte tolkas eller förstås utan att den sätts in i ett historiskt sammanhang. Den antisemitiska tanketraditionen innehåller ett stort antal föreställningar, myter och anklagelser, bl.a. att det skulle finnas en global judisk sammansvärjning eller maktelit, en tankefigur som inte är bärande i rasism generellt. Dessa har i många fall förändrats över tid, givits nya rättfärdiganden och anpassats till nya omständigheter – även om de i grunden alltid följt liknande tankemönster. Under medeltiden attackerades t.ex. judar av den kristna kyrkan och under covid 19-pandemin var spridningen av antisemitiska konspirationsteorier om att judarna låg bakom viruset stor, inte minst på internet. Under 1900-talet såg nazisterna judarna som ett hot mot den ”ariska rasens” överlevnad. Förintelsen, folkmordet på över sex miljoner judar under andra världskriget, är det mest extrema uttrycket för antisemitism. Förnekelse eller förvrängning av Förintelsen är också en form av antisemitism. På grund av antisemitismens särdrag förekommer det att den inte uppmärksammas inom ramen för det generella arbetet mot rasism. Det förekommer också att antisemitism osynliggörs utifrån föreställningar om att judar är ”vita” eller ”väletablerade” och därför inte kan vara offer för rasism.

Hat mot judar utgör ett centralt inslag i extrem islamistisk ideologi och propaganda, inom den nazistiska så kallade vit makt-rörelsen och i delar av den vänsterextrema rörelsen. Händelser i omvärlden tenderar ofta att utlösa antisemitism och våld mot judar och judiska mål. Efter Hamas terroristattacker i Israel den 7 oktober 2023 har exempelvis antalet attacker mot judar och judiska institutioner ökat och antisemitiska slagord använts vid demonstrationer i Sverige och Europa. Erfarenheter av hatbrott och andra uttryck för antisemitism är ett återkommande inslag i många judars liv och förekommer t.ex. i skolan, på arbetsplatsen, på offentliga platser och på nätet.

Antisvart rasism är en form av rasism som riktas mot afrikaner och personer med afrikansk härkomst. I denna handlingsplan motsvarar detta begreppet afrofobi som använts i den tidigare nationella planen mot rasism m.m. och som även förekommer i andra sammanhang. I arbetet inom EU och Europarådet används ofta begreppen rasism eller diskriminering mot svarta eller mot personer av afrikansk härkomst. Begreppet afrofobi har ifrågasatts

med hänvisning till att suffixet ”fobi” leder tankarna till enskilda individers irrationella rädslor snarare än till diskriminering, exkludering och rasism.

Rasism mot människor av afrikansk härkomst har funnits länge i Sverige. Det finns forskning som pekar på att antisvart rasism bygger på rasistiska föreställningar och idéer, grundade i den koloniala historien och med stöd i pseudovetenskapliga rasbiologiska idéer, av att se och behandla afrikaner och människor av afrikansk härkomst som mindre värda.

Centralt för antisvart rasism i dag är socialt konstruerade föreställningar om ”rasegenskaper” och att det finns en hierarki mellan ”raser”. Fördomar som grundas på sådana föreställningar och att människor därför bör behandlas olika förekommer än i dag och har bl.a fått konsekvenser i att afrosvenskar fått felaktig medicinsk behandling av hälso- och sjukvården. Att afrosvenskar på grund av sin hudfärg är en synlig minoritet riskerar att få påverkan i alla delar av livet. Risken för att utsättas för antisvart rasism finns i stora delar av samhället och det finns få fredade platser där afrosvenskar inte riskerar att utsättas för hatbrott. Hatbrotten mot afrosvenskar kännetecknas också bl.a. av en hög förekomst av våld.

Antiziganism är en form av rasism som riktas mot romer eller människor som uppfattas vara romer, med en månghundraårig historia i Europa. Många romer vittnar än i dag om diskriminering, förtryck och förakt som en del av vardagen.

Sverige står bakom IHRA:s (International Holocaust Remembrance Alliance) icke-rättsligt bindande arbetsdefinition av antiziganism och den lista med exempel som kan tjäna som vägledande, beroende på sammanhang. Enligt denna definition är antiziganism såväl enskilda yttringar och handlingar som institutionella policyer och praxis som innebär marginalisering, utestängning, fysiskt våld, nedvärdering av romska kulturer och livsstilar och hatspråk riktat mot romer, samt andra enskilda och grupper som under nazitiden blev, och än i dag blir, sedda, stigmatiserade och förföljda som ”zigenare”. Detta leder till att romer behandlas som en främmande grupp och förknippas med en rad olika nedsättande stereotyper och förvrängda föreställningar som utgör en särskild form av rasism.

Konsensus inom forskningen och statliga utredningar visar hur romer genom historien bara på grund av sin etniska tillhörighet bl.a. blivit bortjagade från sina boplatser, utsatts för tvångssteriliseringar och

systematiska kartläggningar och registreringar, fått sina barn omhändertagna och förnekats möjligheten att uttrycka sin romska identitet. Antiziganismen utgjorde en grundläggande del av folkmordet på romer – den förföljelse- och utrotningspolitik mot romer som Nazityskland gjorde sig skyldig till. Detta har inverkan på romers levnadsvillkor än i dag.

Den rasism och diskriminering som förekommer i dag påverkar romer i stora delar av livet, t.ex. när de söker arbete eller bostad, i arbetslivet eller inom utbildningen, eller i kontakter med hälso- och sjukvården.

Diskrimineringen upplevs ofta i det dagliga livet, t.ex. i affärer eller på restauranger, eller i kontakter med olika offentliga verksamheter. Att vara synlig i sin romska identitet, t.ex. genom traditionell klädsel, kan innebära en särskild utsatthet. Samtidigt som romer ofta uttrycker en stolthet över sin romska identitet känner många en otrygghet kopplad till den och undviker att prata om att de är romer.

Rasism mot samer drabbar personer som är eller antas vara samer och har förekommit i Sverige under lång tid. Statens förda politik och dess konsekvenser, i form av bl.a. påtvingad assimilering, segregation och tvångsförflyttningar, påverkar samers livsvillkor än i dag. Den rasism som samer blir utsatta för kan enligt viss forskning ha kopplingar till rasistiska idéer med ursprung i rasbiologiska föreställningar, och kan spåras till den svenska statens ökade anspråk i norra Sverige som inleddes redan på medeltiden.

Rasism mot samer kan också böttna i fördomar och okunskap om samisk historia och kultur. Den kan ta sig uttryck i att samer blir utsatta för kränkande behandling, nedlåtande rasistiska kommentarer eller diskriminering. Risken att utsättas för rasism och hatbrott kan leda till att vissa samer väljer att dölja sin samiska identitet.

Rasism mot samer kan också ta sig uttryck i gärningar mot renar, då renen ofta upplevs som tätt sammankopplad med samisk kultur. Det förekommer t.ex. att renar medvetet hetsas, körs över med skotrar eller skjuts ihjäl som ett uttryck för hat mot samer. Utöver brott som involverar renar utsätts även personer som verkar inom rennäringen för hot och olika former av skadegörelse. De samer som visar sin samiska identitet tydligt, renskötande samer och de med samiska namn är mest utsatta för rasism och hatbrott.

Olika former av utsatthet för rasism och diskriminering

Människors utsatthet för rasism och diskriminering präglas inte sällan av att olika diskrimineringsgrunder och andra delar av en persons identitet påverkar och ibland förstärker varandra. I EU:s handlingsplan mot rasism lyfter EU-kommissionen fram att det kan bidra till mer effektiva åtgärder att genom ett så kallat intersektionellt angreppssätt uppmärksamma hur rasism kan kombineras med diskriminering och hat som rör t.ex. religion, kön, sexuell läggning, ålder och funktionsnedsättning, eller som riktas mot migranter.

Inom jämställdhetspolitiken används ett liknande angreppssätt för att synliggöra könsskillnader inom vissa grupper eller skillnader i upplevelser av bemötande mellan olika grupper av kvinnor och män. Att ta hänsyn till ett jämställdhetsperspektiv är viktigt inom alla delar av arbetet mot rasism och hatbrott.

Av rapporten ”Förekomsten av diskriminering 2023” (DO) framgår att diskriminering som har samband med olika diskrimineringsgrunder adderas till varandra och skapar en förstärkt utsatthet, både i en specifik situation och sett till en längre tidsperiod, eller ett helt liv. Det kan handla om utsatthet för rasism och trakasserier som kan ha samband med både etnisk tillhörighet och religion, religion och kön, eller etnisk tillhörighet och funktionsnedsättning.

Barns och ungas situation

Barnombudsmannens rapport ”Om barns och ungas utsatthet för rasism” (2021) visar hur rasism är en del i barns vardag från tidig ålder och kommer till uttryck på många olika sätt och i olika sammanhang, särskilt i skolan och på internet. Barn osynliggörs, misstänkliggörs, får utstå verbala trakasserier, hot och våld av både andra barn och vuxna. Rapporten visar även hur t.ex. socioekonomisk utsatthet samspelar med utsattheten för rasism.

Det är viktigt att särskilt uppmärksamma barns och ungas utsatthet för rasism och diskriminering, inte minst då detta riskerar att i hög grad påverka deras villkor och möjligheter i skolan och i livet i stort. Likaså är det under uppväxten som individen börjar forma sina värderingar och reflektera över dem. Ett förebyggande arbete mot rasism behöver därför ha ett barnrätts- och ungdomsperspektiv, där barn och unga också inkluderas i besluts- eller förändringsprocesser som berör dem.

Att lyssna in och beakta barns och ungas erfarenheter och synpunkter vid åtgärder som rör barn och unga är inte bara en skyldighet enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen), som numera är svensk lag, utan också centralt för att kunna formulera träffsäkra insatser mot rasism. Att barn och unga känner till sina rättigheter och vart de kan vända sig om de utsätts för rasism och diskriminering är också viktigt, på samma sätt som vuxna som arbetar i verksamheter med barn och unga som målgrupp bör känna till sina skyldigheter.

3. Strukturer i arbetet mot rasism och hatbrott

I detta avsnitt beskrivs de mest centrala delarna i arbetet mot rasism och hatbrott inom olika politikområden nationellt, samt strukturerna för arbetet internationellt. Det inbegriper lagstiftning, mål för politiken, myndigheters uppgifter och olika former av policyarbete på nationell nivå, samt internationella konventionsåtaganden, uppföljningsmekanismer och regionalt mellanstatligt samarbete.

3.1 Nationellt

Arbetet mot diskriminering

Ett viktigt verktyg i arbetet mot rasism är diskrimineringslagen (2008:567) vars ändamål är att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Bestämmelser om skydd mot diskriminering finns även i grundlag. Enligt regeringsformens program- och målsättningsstadgande ska den offentliga makten utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Vidare framgår att det allmänna dels ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara, dels motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

Målet för politiken mot diskriminering är ett samhälle fritt från diskriminering. Arbetet mot diskriminering och diskriminerande strukturer förutsätter en rad olika åtgärder på olika nivåer.

Diskrimineringsombudsmannen (DO) har tillsyn över att diskrimineringslagen följs och ska bl.a. verka för att de i lagen angivna formerna av diskriminering inte förekommer på några områden av samhällslivet. DO ska enligt lagen (2008:568) om Diskrimineringsombudsmannen också i övrigt verka för lika rättigheter och möjligheter oavsett bl.a. etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning. Under åren 2024–2026 prioriterar DO bl.a. arbetet med att förebygga och motverka rasism och diskriminering som har samband med

etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning. Områden som kommer att omfattas av denna prioritering är bl.a. diskriminering i skolan och diskriminering av urfolk och nationella minoriteter.

Ett effektivt arbete mot rasism och hatbrott främjar arbetet för att nå målet om ett samhälle fritt från diskriminering. Genom att förebygga och motverka rasism förebyggs även risken för att personer missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan på grund av t.ex. deras etniska tillhörighet och religion, när de exempelvis ansöker om ett arbete eller en utbildningsplats.

Politiken för mänskliga rättigheter på nationell nivå

Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) gäller som lag i Sverige. Artikel 14 i Europakonventionen innehåller ett förbud mot diskriminering. I artikeln föreskrivs att åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i konventionen ska säkerställas utan någon åtskillnad såsom på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

Även barnkonvention gäller som lag i Sverige. I barnkonventionen anges att konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn dess rättigheter, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt.

Även Sveriges åtaganden under den internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (CERD) och andra konventioner som rör mänskliga fri- och rättigheter är folkrättsligt bindande för Sverige vid utformningen av politiken för mänskliga rättigheter på nationell nivå (se vidare avsnitt 3.2 Internationellt).

Målet för politiken för mänskliga rättigheter är att säkerställa full respekt för Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter. Målet är sektorsövergripande och ska genomsyra all politik. Arbetet på området utgår från strategin för det nationella arbetet med mänskliga rättigheter (skr. 2016/17:29). Strategins innebörd är att efterlevnaden av Sveriges

internationella åtaganden om mänskliga rättigheter inte kan tas för givet, vare sig på kort eller lång sikt. I stället måste fortsatta steg tas mot en sammanhållen struktur för att främja och skydda de mänskliga rättigheterna.

Institutet för mänskliga rättigheter (IMR) ska bl.a. följa, undersöka och rapportera om hur de mänskliga rättigheterna respekteras och förverkligas i Sverige. Enligt lagen (2021:642) om Institutet för mänskliga rättigheter ska myndigheten även lämna förslag till regeringen om de åtgärder som behövs för att säkerställa de mänskliga rättigheterna och främja utbildning, forskning, kompetensutveckling, information och ökad medvetenhet om de mänskliga rättigheterna. IMR ska även fullgöra de uppgifter som en oberoende nationell mekanism har enligt artikel 33.2 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Vidare ska IMR årligen lämna en rapport till regeringen om sin verksamhet och sina iakttagelser av utvecklingen inom området mänskliga rättigheter.

Nationella minoriteter och urfolket samer

De fem erkända nationella minoriteterna i Sverige är judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. Samer är därutöver erkända som urfolk i Sverige. Minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Arbetet för de nationella minoriteterna utgår från lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk (minoritetslagen). Alla kommuner och regioner i landet är sedan 2019 skyldiga enligt den lagen att anta mål och riktlinjer för arbetet med nationella minoriteters rättigheter.

Målet för minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Målet ska följas upp inom tre delområden: diskriminering och utsatthet, inflytande och delaktighet, samt språk och kulturell identitet. Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget har i uppgift att följa upp lagen. En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering (skr. 2011/12:56) antogs 2012 med målet att den rom som fyller 20 år 2032 ska ha lika möjligheter i livet som den som är icke-rom. Åtgärder för att öka kunskapen om de nationella minoriteterna i samhället kan bidra till att förebygga antisemitism, antiziganism och rasism mot samer genom att motverka fördomar och stereotyper.

Hatbrott

Hatbrottslagstiftningen syftar till att ge personer eller grupper ett särskilt skydd mot gärningar som riktas mot dem på grund av exempelvis deras etniska ursprung eller religion. Hatbrott är ett samlingsnamn för brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering samt den särskilda straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken. Den sistnämnda bestämmelsen innebär att om ett motiv för brottet har varit att kränka en person, en folkgrupp eller annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck eller annan liknande omständighet, ska detta påverka straffvärdet i skärpande riktning.

I Polismyndighetens uppdrag ingår att bekämpa hatbrott och andra brott som hotar demokratin. Brottsförebyggande rådet (Brå) ansvarar för att årligen ta fram kunskap om hatbrott genom statistik över polisanmälda hatbrott och fördjupade studier om hatbrott.

Arbetet mot våldsbejakande extremism

Våldsbejakande extremism kan vara uttryck för rasism och då gäller de generella brottsbestämmelserna, exempelvis misshandel, olaga hot och hets mot folkgrupp eller andra brott mot allmän ordning eller mot enskilda personer (se ovan). Arbetet på området utgår från den nationella strategin mot våldsbejakande extremism och terrorism (skr. 2023/24:56). Strategin delas in i fyra områden: Förebygga, Förhindra, Skydda och Hantera. Dessa områden täcker in de samhällsaktörer som gör insatser för att förhindra brottslighet kopplad till våldsbejakande extremism och terrorism, och om sådana brott ändå inträffar, för att kunna hantera konsekvenserna av dessa.

Politiken för integration

Det integrationspolitiska målet är att utrikes födda kvinnor och män ska ha samma skyldigheter, rättigheter och möjligheter som den övriga befolkningen att leva ett fritt, värdigt och självständigt liv inom samhällsgemenskapen. Detta förutsätter att den som långvarigt befinner sig i Sverige anstränger sig för att bli en del av det svenska samhället och att samhället både ställer krav och ger möjligheter till integration. Integrationspolitiken ska bidra till social och kulturell, ekonomisk, språklig och demokratisk integration samt att genom utbildning förbättra förutsättningarna för flickor och pojkar med utländsk bakgrund. Arbetet inom ramen för handlingsplanen bidrar till detta mål.

3.2 Internationellt

Förenta nationerna

Flera av Förenta nationernas (FN) konventioner om mänskliga rättigheter innehåller åtaganden som rör rasism, icke-diskriminering och hatbrott. Av central betydelse för arbetet mot rasism och hatbrott är den internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (CERD). Länder som har ratificerat konventionen har förbundit sig att avskaffa all diskriminering på grund av ras, hudfärg, härkomst eller etniskt ursprung. Kommittén för avskaffande av rasdiskriminering består av oberoende experter som har i uppdrag att granska de åtgärder som har vidtagits för att uppfylla konventionens bestämmelser. Sverige är liksom alla andra konventionsstater skyldigt att rapportera till kommittén om efterlevnaden av konventionen. Kommittén granskar konventionsstaternas rapporter och för en dialog med staterna. Stater som anslutit sig till konventionen måste vart fjärde år lämna en rapport till kommittén om hur de uppfyller konventionens krav.

Även exempelvis den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) och den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR) och barnkonventionen (CRC), som har ratificerats av Sverige, innehåller åtaganden med bäring på rasism och icke-diskriminering. FN:s råd för mänskliga rättigheter har en särskild, återkommande dagordningspunkt för rasismrelaterade frågor och har också tillskapat flera så kallade specialprocedurer som arbetar med frågan på olika sätt, bl.a. expertarbetsgruppen för personer med afrikansk härkomst och specialrapportörerna för rasism, religions- och trosfrihet, minoritetsfrågor, kulturella rättigheter respektive urfolks rättigheter.

Europarådet

Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans (ECRI) är ett organ inrättat inom Europarådet. Kommissionen arbetar för att bekämpa alla former av rasism, bl.a. genom att publicera rekommendationer och goda exempel avsedda för Europarådets medlemsländer. Några av dessa rekommendationer är specifikt inriktade på att bekämpa: rasism, intolerans och främlingsfientlighet; antisemitism; antiziganism; rasism mot muslimer; rasism och hat på nätet; rasism och diskriminering i skolväsendet; rasism inom polisen; rasism inom idrotten samt hatretorik. ECRI genomför även

landbesök och presenterar därefter särskilda landrapporter med rekommendationer.

Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2000:2, ramkonventionen) ratificerades av Sverige år 2000. I samband med detta angavs de ovan nämnda fem nationella minoriteterna i Sverige (se avsnitt 3.1). Konventionen innehåller bestämmelser som garanterar nationella minoriteter en rad mänskliga rättigheter och grundläggande friheter, bl.a. skydd från diskriminering, fientlighet och våld, mötes-, förenings-, yttrande-, tanke-, samvets- och religionsfrihet samt åsikts- och yttrandefrihet på det egna språket. Europarådet har tillsatt en rådgivande kommitté som övervakar att ramkonventionen följs. De stater som har ratificerat ramkonventionen är skyldiga att vart femte år rapportera om genomförandet av den.

Europeiska Unionen

Kampen mot rasism och antisemitism är en del av EU:s prioriteringar. Flera initiativ inom området har tagits av EU de senaste åren. I september 2020 beslutade EU-kommissionen om en handlingsplan mot rasism med en rad åtgärder för de efterföljande fem åren. I handlingsplanen efterlyses bl.a. bättre tillämpning av EU-lagstiftningen, bättre samordning, ett rättvist polisväsende och skydd, ökad medvetenhet och bättre insamling av uppgifter och data för uppföljning. I oktober 2021 presenterade EU-kommissionen en strategi för att bekämpa antisemitism och främja judiskt liv som sträcker sig till 2030. I denna fastställs en rad åtgärder uppdelade på tre pelare: förebygga och bekämpa alla former av antisemitism, skydda och främja judiskt liv, samt främja utbildning om, forskning kring och minnet av Förintelsen. Genomföranderapporter för handlingsplanen och strategin presenterades hösten 2024. I båda rapporterna konstateras det att framsteg har gjorts samtidigt som flera utmaningar återstår.

För att stödja medlemsstaterna i arbetet på området har EU-kommissionen inrättat arbetsgrupper för genomförande av EU:s handlingsplan mot rasism och strategin för att bekämpa antisemitism och främja judiskt liv, bestående av nationella representanter och andra experter. EU-kommissionen har även utsett tre särskilda samordnare för arbetet mot rasism, antisemitism respektive hat mot muslimer för att driva på arbetet. Inom EU-kommissionen finns också en högnivågrupp för att bekämpa hatretorik och hatbrott i syfte att främja utbyte och spridning av god praxis mellan

nationella myndigheter och metoder för hur olika former av intolerans kan motverkas, samt en högnivågrupp för icke-diskriminering, jämlikhet och mångfald i syfte att stärka samarbetet mellan medlemsstaterna och kommissionen för att motverka diskriminering och främja jämlikhet.

EU:s byrå för grundläggande rättigheter (Fundamental Rights Agency, FRA) ger EU-institutioner och medlemsstater faktabaserat stöd och sakkunskap om de grundläggande rättigheterna, med utgångspunkt i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna. FRA är ett oberoende EU-organ och i dess arbetsprogram för 2024, vilken bygger på byråns strategiska plan 2023–2028, är antirasism och icke-diskriminering en av byråns verksamhetssektorer.

4. Lägesbeskrivning

Avsnittet avser att ge en lägesbild vad gäller förekomsten av rasism och hatbrott i Sverige utifrån ett brett urval av nationella och internationella källor. I avsnittet ingår även synpunkter som lämnats av det civila samhället vid olika dialoger.

4.1 Nationellt underlag

Forskning, undersökningar och statistik om rasism och diskriminering

Enligt den andra upplagan av rapporten ”Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige: En analyserande kunskapsöversikt” (Forum för levande historia, 2024) kan rasism och rasistiska företeelser härledas tillbaka i Sveriges historia genom flera århundranden och har under historiens gång riktats mot olika grupper. Enligt rapporten har rasism och negativa attityder gentemot olika utsatta grupper historiskt rättfärdigats med hänvisning till argument som bygger på olika föreställningar om raser. Olika former av och uttryck för rasism har varit aktuella under olika tider. Bland annat belyser rapporten hur afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi och rasism mot samer på olika sätt förekommit i Sverige genom historien.

Forum för levande historia publicerade 2021 en kunskapsöversikt om erfarenheter av rasism i kontakt med svenska myndigheter och andra offentliga verksamheter. Den omfattar cirka 500 vetenskapliga artiklar, böcker, bokkapitel och rapporter som publicerats mellan 2016 och 2021. Av dessa studier berör cirka 200 rasism inom samhällsinstitutioner. Enligt översikten tyder detta generella kunskapsläge på att människor drabbas av rasism inom flera olika områden och genom svenska myndigheter och andra offentliga verksamheter.

Det aktuella kunskapsläget indikerar således att det finns erfarenheter av rasism i kontakt med svenska myndigheter och andra offentliga verksamheter. I rapporten konstateras samtidigt att bilden är ofullständig då de flesta myndigheter och offentliga verksamheter inte har studerats och det i hög utsträckning saknas kunskap om människors specifika erfarenheter av rasism i mötet med det offentliga.

Anmälningarna om diskriminering har ökat de senaste åren. Enligt DO:s årsredovisning 2023 rör ca 33 procent av anmälningarna detta år diskrimineringsgrunderna etnisk tillhörighet och ca 9 procent religion eller

annan trosuppfattning. I samma årsredovisning framgår att flest anmälningar som rör arbetslivet handlar om diskriminering som har samband med etnisk tillhörighet. Bland anmälningarna som rör samhällsområdet bemötande inom offentlig verksamhet är etnisk tillhörighet den vanligaste grunden.

I DO:s redovisning av uppdraget att utveckla kunskap om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning (2022) ges en bild av att diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning är ett omfattande samhällsproblem, som förekommer inom alla samhällsområden. DO konstaterar bl.a. att diskrimineringen av muslimer är omfattande. Inom hälso- och sjukvården finns exempel på fall där vårdgivaren, i samband med att den nekat vård, också verbalt uttryckt något eller gett ett dåligt bemötande som upplevs ha samband med religion. Det kan t.ex. handla om muslimska kvinnor som blir dåligt bemötta av personal på vårdcentraler och som upplever att det finns ett samband mellan det dåliga bemötandet och att kvinnorna bär slöja. Ett annat exempel är att judiska föräldrar till barn som är omskurna upplever dåligt bemötande från sjukvården och att föräldrar därför ibland också är rädda att gå till barnavårdscentralen.

Av DO:s rapport ”Förekomsten av diskriminering” (2023) framgår att många skolelever upplever trakasserier som har samband med etnisk tillhörighet eller religion under sin skoltid. Rapporten bygger på anmälningar om diskriminering och olika större undersökningar och visar att elever utsätts för trakasserier av både skolpersonal och andra elever. Folkhälsomyndighetens undersökning ”Skolbarns hälsovanor” (2017/2018) visar att andelen elever som anger att de blivit kallade elaka saker som har samband med etnisk tillhörighet är mellan 8 och 13 procent, och andelen som blivit kallade elaka saker som har samband med religion är mellan 3 och 7 procent. Denna bild bekräftas av stiftelsen Friends rapport ”Mobbnings förekomst” (2022) enligt vilken totalt 7 procent av eleverna (9–18 år) uppger att de har blivit kallade elaka saker som har samband med etnisk tillhörighet eller religion.

Brås rapport ”Polisens arbete med profilering och likabehandling – med fokus på diskriminerande etnisk profilering” (2023) togs fram efter önskemål från Polismyndigheten och har ett särskilt fokus på etnicitet. Resultaten visar bl.a. att polisens arbete är förenat med risk för diskriminerande etnisk profilering och att det bland både chefer och poliser i yttre tjänst finns olika

uppfattningar om huruvida etnisk tillhörighet har betydelse eller inte när polisen bygger sina misstankar mot någon i arbetet med profilering. Upplevelser av etnisk profilering beskrivs även i rapporten ”Being Black in the EU – Experiences of people of African descent” (FRA, 2023). Rapporten undersöker bl.a. erfarenheter hos personer av afrikansk härkomst i tolv EU-medlemsstater, däribland Sverige.

Av forskningsöversikten ”Rekrytera utan att diskriminera – Vad visar forskning?” (DO, 2023) framgår att det finns forskning som visar att människor utsätts för diskriminering vid rekrytering, bl.a. på grund av etnisk tillhörighet och religion eller annan trosuppfattning. Forskningsöversikten visar t.ex. att om den arbetssökande har vad forskningen beskriver som ett arabisk klingande namn, så innebär det en väsentligt lägre grad av positiva svar från arbetsgivarna.

Fackförbundet Akavias rapport ”Upplevd diskriminering bland akademiker – omedveten och osynlig” (2023) visar att var femte medlem med utländsk bakgrund upplever att de utsätts för diskriminering. Av medlemmar från Mellanöstern och norra respektive södra Afrika upplever sig var tredje vara utsatt. Av Kommunals senaste rapport – ”Var kommer du ifrån? Egentligen?” (2024) framgår att risken att utsättas för trakasserier, mobbing eller osynliggörande är 17,9 procent högre bland respondenterna födda utanför Norden.

Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) har de senaste åren tagit fram flera studier om förekomsten av rasistiska uttryck på olika sociala medieplattformar och hur rasism återfinns i antidemokratiska extremismmiljöer på internet, bl.a. i rapporten Rutten demokrati – Konspirationspropaganda, rasism och våld (2023).

Hatbrottsstatistik

Brås rapport med samlad statistik över polisanmälda brott med hatbrottsmotiv 2022 (2023) bygger på samtliga anmälningar som polisen har hatbrottsmarkerat och där Brå i sin tur har identifierat ett hatbrottsmotiv i anmälan. Brå definierar hatbrott som ett juridiskt samlingsbegrepp för kriminella handlingar vars motiv varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp. Det är motivet till brottet som avgör om det är ett hatbrott eller inte. Enligt Brå finns det generellt sett ett stort mörkertal vid utsatthet för hatbrott. Det innebär att statistiken beskriver hur hatbrott

uppmärksammas i polisanmälningarna och strukturen på de anmälda händelserna, men inte säger mycket om förekomsten av hatbrott i samhället. Av hatbrottsmotiven var det på en övergripande nivå vanligast med främlingsfientliga och rasistiska hatbrott (53 procent), följt av hatbrott mot religiösa grupper (16 procent). Bland de främlingsfientliga och rasistiska hatbrottsmotiv som identifierades var 17 procent afrofbiska, 1 procent antiziganistiska, 1 procent hatbrott mot samer och 35 procent i kategorin övriga främlingsfientliga och rasistiska motiv. Den sistnämnda kategorin inkluderar dels generella och ospecificerade främlingsfientliga och rasistiska hatbrottsmotiv, dels hatbrott riktade mot specifika etniciteter och nationaliteter som var för få för att särredovisas. Även hatbrott som inte särredovisas på gruppnivå ingår i den samlade statistiken.

De främlingsfientliga och rasistiska hatbrotten har en varierad brottsstruktur. Allra vanligast var att utsättas för ofredanden och ärekränkingsbrott men även hot och våld var relativt vanligt. Hatbrotten skedde oftast i eller i anslutning till den utsattas hem eller på allmän plats, men även i skola, i kollektivtrafiken och i digitala miljöer. Bland hatbrotten mot religiösa grupper var islamofobiska hatbrott vanligast (8 procent av samtliga hatbrottsmotiv), följt av antisemitiska (4 procent) och övriga hatbrott mot religiösa grupper inklusive kristna (4 procent). Det bör dock noteras att storleken på olika utsatta grupper skiljer sig markant åt. Mer detaljerade beskrivningar av hatbrott kopplade till olika former av rasism finns under avsnitt 4.3.

Brå har även redovisat handläggningen av hatbrott utifrån de brott som anmäldes 2020. Av de 3 398 huvudbrott som registrerades 2020 och som handlades fram till och med maj 2023 personupplärdades 6 procent.

Av Brås rapport ”Hatbrott i digitala medier” (2022) framgår att de allra flesta polisanmälda digitala hatbrott under 2020 skedde på sociala medier (41 procent) eller via digitala samtals- och kommunikationstjänster (34 procent). De främlingsfientliga och rasistiska hatbrottsmotiven var allra vanligast (44 procent), följt av hatbrott mot religiösa grupper (27 procent). Enligt Brå kan mörkertalet för digitala hatbrott precis som för fysiska hatbrott antas vara stort.

Enligt rapporten ”Självrporterad utsatthet för hatbrott” (Brå, 2020) uppgav en femtedel av alla som utsatts för brott enligt Nationella

trygghetsundersökningen 2019 att det fanns ett hatbrottsmotiv. I studien redovisar Brå självrapporterad utsatthet för hatbrott utifrån tre stora undersökningar om brott: Nationella trygghetsundersökningen, Skolundersökningen om brott och Politikernas trygghetsundersökning. I alla tre undersökningar är det vanligast att ha blivit utsatt för hatbrott på grund av hudfärg, nationalitet eller etnisk bakgrund. Det näst vanligaste motivet i alla tre undersökningarna är den utsattas religionstillhörighet. Det är också vanligt att de utsatta uppger att det förekommit fler än ett hatbrottsmotiv vid samma händelse.

Synpunkter från det civila samhället

Vid dialoger med representanter för det civila samhället som engagerar sig i frågor rörande rasism, hatbrott, diskriminering och mänskliga rättigheter har bl.a. följande synpunkter förmedlats. Synpunkter från det civila samhället som rör specifika former av rasism framgår i avsnitt 4.3.

Företrädare för flera organisationer har framfört att det är viktigt att en nationell plan mot rasism är tydlig, långsiktig och utvärderingsbar. Det har också lyfts fram att den bör samordnas med andra handlingsplaner inom det bredare demokratiområdet. Företrädare ser även behov av fler konkreta och mätbara åtgärder med tydliga mål och tidsplaner samt långsiktig finansiering. Avsaknaden av jämlikhetsdata har också påtalats.

Skolan och andra verksamheter som möter barn och ungdomar har lyfts fram som särskilt strategiska områden som kräver åtgärder. Insatser behöver ske tidigt då antidemokratiska värderingar får allt större fäste hos unga personer. Behovet av att arbeta förebyggande för att säkerställa barns och ungas skydd mot diskriminering har framhållits.

Vikten av att höja förtroendet för rättsväsendet på grund av uppfattade brister i rättsväsendets kompetens och förmåga att hantera anmälningar när det gäller rasism och hatbrott har också förts fram. Det finns ett behov av ökad säkerhetskompetens hos berörda myndigheter och särskilt skydd av vissa byggnader.

4.2 Internationellt underlag

Nedan följer exempel på rekommendationer som lämnats till Sverige av olika internationella övervakningsorgan sedan 2017. Synpunkter och rekommendationer från internationella granskningsorgan är inte juridiskt

bindande men kan ge en vägledning i arbetet med att säkerställa full respekt för Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter.

Förenta nationerna

FN:s rasdiskrimineringskommitté (CERD) granskade Sveriges efterlevnad av den internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering 2018 och lämnade i samband med det rekommendationer till Sverige att bl.a. förbättra åtgärder för att bekämpa rasism och hatbrott. Kommittén rekommenderade Sverige att bl.a. förbättra redan befintliga åtgärder för att skydda utsatta grupper, såsom afrosvenskar, judar, muslimer, samer och romer.

Kommittén för konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (CESCR) rekommenderade i sin sjunde periodiska rapportering (2024) Sverige att initiera åtgärder för att motverka diskriminering. Det med särskilt fokus på utsatta grupper som exempelvis romer, migranter och personer med afrikanskt ursprung eller muslimsk bakgrund.

FN:s särskilda rapportör för religions- och trosfrihet rekommenderar i sin landbesöksrapport (2024) Sverige att bl.a. bygga upp en kapacitet bland myndigheter på alla nivåer för att uppmärksamma och motverka diskriminering på grund av religion eller trosuppfattning och ge upprättelse samt att undersöka och lagföra religiöst motiverade hatbrott, inklusive hatretorik och fysiska attacker mot muslimer och judar.

Europarådet

I samband med ECRI:s landbesök i Sverige i april 2024 gav ECRI två så kallade prioriterade rekommendationer; dels om att stärka förutsättningarna för lärare att använda olika verktyg i frågor om bl.a. rasism och fördomar kring religioner och trosuppfattningar, dels att se över polisens riktlinjer för interaktion med allmänheten och bättre reglera arbetet med visiteringar av enskilda, särskilt barn och unga. Enligt denna rekommendation bör det även införas ett effektivt system för att registrera och följa upp sådana insatser, och för att upprätthålla förtroendet bland invånare i säkerhetszoner.

Den rådgivande kommittén för ramkonventionen för skydd av minoriteter rekommenderade i sitt femte yttrande 2023 bl.a. att svenska myndigheter omedelbart bör öka sina ansträngningar för att förebygga och bekämpa

rasism, hattbrott och hatretorik i bl.a. sociala medier, särskilt avseende judiska, romska och samiska minoriteter.

4.3 Särskilt om olika former av rasism

I detta avsnitt ges en lägesbeskrivning med exempel på hur olika former av rasism tar sig uttryck i Sverige i dag.

Antimuslimsk rasism

I dialoger med organisationer som företräder muslimer framkommer upplevelser av hur en okunskap om islam, muslimer och antimuslimsk rasism medför att muslimer, även som grupp, förknippas med t.ex. våldsbejakande extremism och hederskultur. I dialogerna har det även getts en bild av barns och ungas utsatthet i skolan. Denna bild bekräftas av en rapport från DO om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning (2022) som visar hur muslimska elever utsätts för trakasserier av både andra elever och lärare. Av rapporten framgår att diskrimineringen av muslimer är omfattande och att hot, fysiska angrepp, problem att hyra lokaler och vissa begravningsfrågor utgör hinder för trossamfund.

Bland de polisanmälda hatbrotten mot religiösa grupper 2022 (Brå, 2023) var islamofobiska hattbrott vanligast (8 procent av samtliga hattbrottsmotiv). De islamofobiska hatbrotten skiljde sig från de antisemitiska då de oftare innefattade ofredanden, vilka vanligtvis skedde på offentlig plats eller i anslutning till den utsattas hem. Det var också bland de islamofobiska hatbrotten som störst andel kvinnor utsattes, jämfört med alla andra hattbrottsmotiv. I maj 2024 publicerade Brå en promemoria med en sammanställning av hattbrott med islamofobiskt motiv som anmälts efter Hamas attack i Israel den 7 oktober – 31 december 2023. Under denna period ökade anmälningarna med 24 procent jämfört med samma period 2022. En majoritet av dessa anmälningar avser hets mot folkgrupp som skett i den digitala miljön.

Brå publicerade 2021 en studie om islamofobiska hattbrott vars huvudsakliga slutsats var att islamofobiska hattbrott tar sig många olika uttryck och inte är avgränsade till någon särskild plats, tid eller person. Bland anmälningarna utgjorde hot och ofredanden den största brottskategorin, följt av hets mot folkgrupp, ärekränkning, våldsbrott och klotter. Vissa av dessa uttryck är vanligare i de händelser som fångats upp i både anmälningar och intervjuer,

såsom skällsord, knuffar och slöjryckningar (som främst drabbar muslimska kvinnor på offentliga platser). Andra återkommande inslag är grannar som gör sig skyldiga till upprepade hot och trakasserier, hets mot folkgrupp i sociala medier och brott av varierande allvarlighetsgrad som riktas mot moskéer. I Brås intervjuer med företrädare för muslimska församlingar framkommer att många av dessa händelser inte polisanmäls och att de som utsatts ofta upplevde känslor av utanförskap och orättvisa.

FOI publicerade 2022 rapporten ”En studie i fördom – Om rasistiska stereotyper i digitala miljöer”. Av rapporten framgår att muslimer och andra personer med ursprung i Mellanöstern och Nordafrika är särskilt utsatta för andras fördomar. Eftersom undersökningen gjordes våren 2022 testades resultaten mot mediebevakade händelser under tidsperioden. En kraftig ökning av islamofobiska uttryck sammanföll med rapporteringen om de så kallade påskupploppen i april 2022 och koranbränningarna 2023.

Antisemitism

Företrädare för judiska organisationer har i olika dialoger bl.a. lyft fram att kunskap om antisemitism och om dess olika uttryck är bristfällig bland myndigheter och i samhället i stort. Det framhålls också att det saknas forskning om antisemitism och antisemitismens historia liksom kunskap och förståelse för dess särdrag såsom inslagen av tro på judar som en farlig grupp med mycket makt. Barns och ungas utsatthet i skolan har lyfts fram. Det har betonats att en begränsad tillgång i skolan till bilder av eller berättelser om olika sätt att vara och leva judiskt bidrar till en stereotypisk bild av judar.

I Brås rapport ”Antisemitiska hatbrott” (2019) beskrivs hur erfarenheter av hatbrott och andra uttryck för antisemitism är ett återkommande inslag i många judars liv. Av rapporten framgår bl.a. att antisemitism förekommer i breda lager av befolkningen, och att långt ifrån alla personer som utsätter andra för antisemitism tillhör en organiserad grupp. Däremot beskriver Brå hur radikalnationalistiska och våldsbejakande jihadistiska miljöer utgör ett hot både mot enskilda individer och mot judiska församlingar och föreningar.

Efter Hamas terroristattack i Israel den 7 oktober 2023 har antisemitismen ökat i Sverige. En delredovisning från Brå avseende ett uppdrag att ta fram kunskap om den judiska minoritetens utsatthet för antisemitism i Sverige (maj 2024), beskriver de hatbrottsmarkerade brott med antisemitiska motiv

som anmälts den 7 oktober – 31 december 2023, dvs. efter Hamas terroristattack i Israel. Resultatet visar att närmare fem gånger fler antisemitiska hatbrott anmälades jämfört med samma period föregående år. Vad gäller brottskategori och brottsplats framträder en likartad bild som noterats tidigare för antisemitiska hatbrott. Här misstänks det finnas ett mörkertal och både i Brås rapport om antisemitiska hatbrott (2019) och i möten med företrädare för judiska organisationer, framkommer att många judar väljer att inte polisanmäla incidenter av denna karaktär.

En forskningsstudie gjord av Segerstedtinstitutet (Göteborgs universitet, september 2024) visar hur antisemitism har upplevts av och påverkat judar i Sverige samt manifesterats i traditionella medier, sociala medier och på andra samhälleliga arenor sedan Hamas terroristattack den 7 oktober 2023 och det efterföljande kriget i Gaza. Den visar exempelvis att judar i Sverige upplever en kraftigt ökad antisemitism, bl.a. från personer med bakgrund i Mellanöstern, och en känsla av övergivenhet och svek från delar av samhället.

En undersökning kring hur svenska judar upplever situationen efter Hamas terroristattack i Israel (Judiska Centralrådet/Infostat, november 2023) visar hur medlemmar i de judiska församlingarna upplever att otryggheten kring att leva med öppen judisk identitet i Sverige har ökat markant månaden innan undersökningen genomfördes. Exempelvis upplevde drygt sju av tio respondenter att det har blivit mycket otryggare. Helt dominerande är ökad oro för hets och trakasserier, men det finns också en utbredd rädsla för våld, förföljelser och dödligt våld.

I rapporten ”Antisemitism i Sverige. En jämförelse av attityder och föreställningar 2005 och 2020” (Forum för levande historia, 2021) undersöktes antisemitiska attityder och föreställningar i den svenska befolkningen. Studien visar ett minskat stöd för antisemitiska föreställningar 2020 jämfört med 2005. Rapportförfattarna betonar däremot att det fortsatt finns en icke obetydlig del av befolkningen som bär på antisemitiska attityder och föreställningar.

I Brås rapport om hatbrottsstatistik ”Polisanmälda hatbrott 2022” (2023) framgår att 4 procent av hatbrotten var antisemitiska. De antisemitiska hatbrotten utgjordes till stor del av hets mot folkgrupp, som oftast inte är

riktat mot en specifik person, och brotten skedde oftast i digitala miljöer men även på offentlig plats och i skolan.

Spridningen av antisemitiska budskap på digitala plattformar och forum har bl.a. undersökts i rapporten ”Antisemitism in Social Media: Conspiracies, Stereotypes, and Holocaust Denial” (FOI, 2021), av vilken det bl.a. framgår att antisemitiskt innehåll förekommer på alla studerade plattformar och negativitet mot judar uttrycks i nästan 35 procent av alla inlägg som nämnde judar eller judiskhet.

De senaste åren har förekomsten av antisemitism i skolan undersökts av bl.a. Stockholms stad och Malmö stad. I båda kommunerna vittnar judiska elever om språkbruk och handlingar som får dem att känna sig utpekade, stressade och ledsna. I Malmö stads undersökning uppger i princip alla intervjuade elever att de någon gång varit med om verbala eller fysiska angrepp av något slag, men hur vanligt och hur allvarligt det varit varierade.

Antisvart rasism

Afrosvenskars utsatthet inom alla stora samhällssektorer såsom utbildning, hälso- och sjukvården, boende och arbetsliv, liksom behovet av jämlikhetsdata för att synliggöra denna ojämlikhet, har lyfts i dialoger med organisationer som företräder afrosvenskar. Det har även framförts att afrosvenska barn är en synlig minoritet och därför riskerar att utsättas för rasism redan på förskolan. Behovet av ökad kunskap om rasism och antisvart rasism inom rättsväsendet, och att polisen behöver förbättra sina rutiner när de tar emot anmälningar om afrofbiska hatbrott, har också framkommit i dessa dialoger.

I Brås studie om afrofbiska hatbrott (2022) framgår att afrofbia är det vanligaste motivet bland anmälda hatbrott, vid sidan av allmänt främlingsfientliga motiv. Enligt Brå påverkar brotten afrosvenskars vardag och riskerar att bidra till en känsla av förstärkt utanförskap. Hatbrotten mot afrosvenskar kännetecknas även av en hög förekomst av våld. Resultaten i studien visar tydligt att afrofbiska hatbrott kan ta sig olika uttryck och ske i många olika sammanhang. Flera, främst män, har upplevt ett bemötande från polisen som föranlett känslan av att rättsväsendet har närmare till att se en svart person som misstänkt än som ett brottsoffer. Av Brås senaste rapport om hatbrottsstatistik (2023) framgår även att det var vanligare bland

de afrofobiska hatbrotten att begicks i skolan jämfört med de flesta andra motiven.

Enligt FRA:s rapport "Being Black in the EU" (2023) har 27 procent av respondenterna i Sverige upplevt någon form av diskriminering de senaste fem åren innan enkäten besvarades. 51 procent av de män som tillfrågades angav att de stoppats av polisen på grund av etnisk profilering under de senaste fem åren vilket är strax över medelvärdet för länderna i rapporten.

Antiziganism

Företrädare för romska organisationer har bl.a. lyft fram att de upplever att det kan förekomma strukturell rasism i kontakter med olika offentliga verksamheter och efterfrågar insatser för att motverka detta. Det har också framförts att romer utsätts för hatbrott både i sitt privatliv och yrkesliv men sällan anmäler incidenter. Allmänhetens kännedom om romer och antiziganism är fortfarande relativt låg trots deras långvariga historiska närvaro i Sverige, en okunskap som också kan bidra till negativa attityder.

Bland de hatbrottsmotiv som identifierades av Brå 2022 var 1 procent antiziganistiska (Brå, 2023). Av samtliga huvudbrott där Brå identifierade ett främlingsfientligt eller rasistiskt hatbrottsmotiv 2020 hade mellan 5 och 11 procent personupplärdats i maj 2023. Högst andel personupplärdade brott hade de antiziganistiska hatbrotten med cirka 11 procent. Eftersom antalet anmälda brott med dessa motiv var mycket få påverkar enstaka handläggningsbeslut i hög grad den procentuella fördelningen.

En studie från Länsstyrelsen i Stockholms län (2021) ger en bild av att unga romer utsätts för antiziganism i form av trakasserier och diskriminering på grund av sin romska identitet. DO har gått igenom den information som anmälare själv uppger och har konstaterat att antalet anmälningar per år från romer ökat något mellan 2005 och 2021, för att under 2022 och 2023 minska igen. Anmälningarna 2023 rörde främst diskriminering vid tillhandahållande av varor och tjänster, och i övrigt diskriminering inom utbildningsväsendet, arbetslivet och socialtjänsten.

I enkätstudien "Romer och Resande" gjord av FRA (2019) uppgav hälften av de romer och resande som intervjuades i Sverige att de upplevt diskriminering under det år som föregick undersökningen. Diskriminering upplevdes oftast i det dagliga livet, t.ex. i affärer eller på restauranger. Av

samtliga undersökningsgrupper i de sex länder som omfattades av studien var det troligast att de intervjuade i Sverige upplevde hatmotiverade trakasserier (55 procent). Tolv procent rapporterade att de hade upplevt hatmotiverat fysiskt våld. Vidare tillhörde romer i Sverige de undersökningsgrupper med högst ickeanmälda andelar trakasserier och våld. 15 procent av de tillfrågade trodde att det senaste polisingripandet skedde för att de är romer samtidigt som svenska romer har en relativt hög tillit till både polisen och rättssystemet.

Rasism mot samer

I dialoger med företrädare för samiska organisationer framkommer att rasism mot samer kan yttra sig i form av sabotage, glåpord och kränkningar. Rapportering i riksmidier och sociala medier, ofta i samband med att mark- och rennäringsfrågor uppmärksammas, uppges leda till ökat hot och hat. Det har framhållits att de som uttrycker sin samiska identitet tydligt, renskötande samer och personer med samiska namn är mest utsatta. Dialogen med samiska företrädare har även gett en bild av att rasism mot samer bl.a. tar sig uttryck i gärningar mot renar och att det finns problem med att dessa brott inte alltid markeras som hatbrott, vilket osynliggör dessa som eventuella hatbrott. Samiska företrädare vittnar om att det upplevs som att rättsväsendet nedprioriterar dessa utredningar. Det har också framkommit att samer sällan anmäler brott vilket enligt samiska företrädare beror på att de som anmäler upplever sig bemötas med misstro och okunskap, att många känner sig rättslösa, och att andelen anmälningar som leder till lagföring är liten.

En undersökning genomförd av Folkhälsomyndigheten (2023) visar att en större andel samer än befolkningen i övrigt uppger att de under de senaste 3 månaderna blivit bemötta eller behandlade så att de känt sig kränkta (26,2 procent jämfört med 18,1 procent).

Bilden bekräftas bl.a. av en studie från Brå (2024) om hatbrott mot samer i vilken det framgår att hat och rasism mot samer förekommer i olika typer av miljöer och sammanhang. Det kommer till uttryck i skolan, på arbetsplatsen, i hemmiljö, på offentliga platser och på nätet. Något som särskiljer hatbrott mot samer från andra hatbrottsmotiv är att brotten oftare begås inom mindre samhällen, och att gärningspersonen i större utsträckning är någon som den utsatta känner. Verbala påhopp sker ansikte mot ansikte, via telefon och sociala medier genom exempelvis riktade meddelanden till unga samer.

Grovheten varierar från kränkande beskrivningar av samer till grövre rasistiska tillmälen, hot och våldsbrott. Även om vem som helst med en samisk identitet kan utsättas, framstår risken att utsättas som större för dem som bär tydliga samiska attribut i form av kläder eller namn som är identifierbart samiska. Risken att utsättas för hatbrott och andra uttryck för rasism leder också till att vissa väljer att dölja sin samiska identitet. Det kan ta sig uttryck i att undvika att bära samiska klädesplagg offentligt, eller att inte berätta om sitt samiska ursprung i skolan eller på arbetsplatsen. I intervjuerna lyfts fram att samer inom renskötarfamiljer kan vara särskilt utsatta för hatbrott. Många av brotten involverar renar och består av olika typer av händelser. Från smitning vid renpåkörning och hundar som jagat eller attackerat renar, till renar som medvetet körts över med skotrar eller skjutits.

5. Åtgärder

I detta avsnitt beskrivs identifierade behov och det arbete som för närvarande genomförs på området. Av avsnittet framgår även regeringens beslutade åtgärder inom ramen för handlingsplanens fyra fokusområden, dess delmål och andra generella åtgärder.

5.1 Generella åtgärder

Avsnittet innehåller åtgärder i handlingsplanen som berör alla fyra fokusområden.

Rasism i digitala miljöer

Internetanvändning tar upp allt mer tid i människors vardag, inte minst bland barn och unga. Rasismen i digitala miljöer är utbredd och tar sig uttryck i såväl öppet hat som i fördomar och konspirationsteorier.

Under fokusområdena Skola och Rättsväsende beskrivs hur rasism i digitala miljöer på olika sätt behöver synliggöras i skolans trygghetsarbete och betydelsen av arbete mot it-relaterade hatbrott. Under fokusområde Arbetsliv ges också en bild av behovet av att uppmärksamma risken för diskriminering när exempelvis arbetsgivare använder sig av AI-genererad kunskap. I det följande redogörs för mer generella behov och insatser för att förebygga och motverka rasism i digitala miljöer.

Kunskap om rasism på nätet

Kunskapen om förekomsten av rasism på nätet har ökat de senaste åren. FOI har bl.a. presenterat kunskap som visar på förekomsten av antisemitiska och antimuslimska uttryck på olika sociala medieplattformar. Myndigheten har också tagit fram kunskap som synliggör hur rasism är ett mycket centralt tema i antidemokratiska extremismmiljöer och hur rasism fungerar både mobiliserande och sammanhållande för sådana miljöer. I rapporten ”Rutten demokrati – Konspirationspropaganda, rasism och våld” (2023) konstaterar FOI att det krävs kunskap om kopplingen mellan ideologi och våldshandlingar, om våldet på ett effektivt sätt ska kunna motverkas.

Det finns behov av ytterligare kartläggningar för att kunna göra verktyg och insatser för att förebygga antisemitism och andra former av rasism mer träffsäkra.

Moderering av plattformar

Av dialoger med civilsamhället inom ramen för arbetet mot rasism framkommer en oro kring förekomsten av hot, hat och rasism på digitala plattformar liksom för avsaknaden av ägarskap vad gäller hantering av både olagligt och lagligt innehåll. Kontroversiellt innehåll tenderar att premieras på plattformarna och därmed underlätta spridningen av exempelvis rasistiskt innehåll. De utmaningar som finns kopplat till moderering av innehåll framgår av rapporten ”Online content moderation – Current challenges in detecting hate speech” från EU:s byrå för grundläggande rättigheter (FRA, 2024). Rapporten visar även hur misogynt hat, och hat utifrån stereotypisering av personer med afrikanskt ursprung, judar och romer var vanligt förekommande och att hälften av inläggen var att betrakta som trakasserier.

Sedan den 17 februari 2024 ska EU:s rättsakt om digitala tjänster (Digital Service Act – DSA) tillämpas fullt ut. Genom rättsakten får leverantörer av bl.a. onlineplattformar och sökmotorer större skyldigheter att hantera olagligt innehåll vilket bl.a. innebär ett starkare skydd för personer som utsätts för trakasserier eller andra diskriminerande åtgärder på nätet.

Medie- och informationskunskap

Det finns behov av att stärka individer som medvetna medieanvändare i en tid av snabb teknikutveckling där användandet av t.ex. AI har förändrat förutsättningarna för att tyda information. Den grundläggande förmågan att förstå och källkritiskt värdera olika budskap behöver öka, samtidigt som tilliten till trovärdiga avsändare kan upprätthållas. De senaste åren har bl.a. Statens medieråd (numera Mediemyndigheten) och organisationer i civilsamhället bidragit med kunskap och pedagogiska material för att öka medvetenheten om hur text, bilder och symboler på nätet kan befästa rasistiska idéer. Myndigheten ska nu genomföra en bred satsning för att stärka medie- och informationskunnigheten i befolkningen genom att öka kunskapen om dagens informations- och medielandskap och därmed även stärka motståndskraften mot desinformation på nätet.

Åtgärder

- Forum för levande historia har fått i uppdrag att ta fram en kunskapsöversikt över spridning och åtgärder för att motverka spridning av antisemitism på nätet. I uppdraget ingår att myndigheten ska

identifiera framgångsfaktorer och utmaningar i arbetet med att motverka antisemitism på nätet och föreslå ytterligare åtgärder på området.

- Totalförsvarets forskningsinstitut har från och med 2022 ett permanent uppdrag att genomföra kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremism och rasism i digitala miljöer.
- Mediemyndigheten ska under 2024 och 2025 genomföra en bred och långsiktigt hållbar nationell satsning för att stärka befolkningens medie- och informationskunnighet (MIK). Uppdraget ska genomföras i samverkan med nätverket MIK Sverige.

Arbete på lokal och regional nivå

För att uppnå målet om ett samhälle fritt från rasism måste arbetet bedrivas på såväl nationell som regional och lokal nivå. Även om denna handlingsplan främst syftar till att skapa en struktur för det nationella arbetet mot rasism och hatbrott är det viktigt att dess åtgärder tar hänsyn till utmaningar och behov som olika verksamheter på lokal och regional nivå upplever. Det är också viktigt att skapa förutsättningar för att den kunskap och de verktyg som tas fram av nationella myndigheter kan nå ut och användas av verksamheter inom kommuner och regioner. I det följande redogörs för kommunernas arbete mot rasism, pågående insatser som ger stöd till arbetet mot rasism på lokal och regional nivå, och behov av mer kunskap på området.

Kommunernas arbete mot rasism

Forum för levande historia har i sin redovisning av arbetet inom den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott 2023 noterat att ett flertal kommuner och regioner har utvecklat sitt arbete mot rasism. En del av dem har gjort detta genom att ta fram lokala planer och strategier som integrerar arbetet mot rasism i kärnverksamheten.

Sveriges Kommuner och Regioner stödjer kommuner och regioner i ett mer systematiskt arbete mot rasism och diskriminering. Det görs framför allt genom samordning av ett nätverk för utvecklingsarbete och erfarenhetsutbyte. Arbetet utgår från ett tiopunktsprogram som omfattar kommunala kompetensområden inom utbildning, bostäder, sysselsättning samt kultur och fritid. Storstadskommunerna och ett tiotal kommuner ingår i nätverket som är kopplat till den europeiska koalitionen av städer mot rasism (ECCAR).

Arbetet mot rasism ingår ofta i ett brett arbete som rör rättighetsfrågor och kan också variera mellan kommuner beroende på deras olika behov och förutsättningar. Det behövs mer kunskap om på vilket sätt det nationella arbetet bäst kan ge stöd till arbetet på lokal nivå.

Insatser som ger stöd till arbetet på lokal och regional nivå

I dag genomförs en rad kunskapshöjande insatser mot rasism som riktar sig till anställda inom kommunal och regional verksamhet. Forum för levande historia erbjuder bl.a. utbildningar riktade till offentligtanställda i olika verksamheter och Socialstyrelsen sprider kunskapsstöd till personal inom hälso- och sjukvården. Flera myndigheter erbjuder därutöver kunskapshöjande insatser riktade till personal inom skolan.

Statsbidrag till verksamheter inom det civila samhället som motverkar eller förebygger rasism eller liknande former av intolerans används ofta till insatser på regional och lokal nivå. Detsamma gäller statsbidraget till lokala antidiskrimineringsbyråer. Närmare information om dessa finns nedan under rubriken Bidrag till civilsamhället.

Länsstyrelsernas arbete med mänskliga rättigheter

Statskontoret konstaterar i sin analys av den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott att denna i viss mån användes i det lokala arbetet mot rasism. Därutöver identifieras behov av att förbättra den statliga samordningen mellan angränsande områden och av kunskapshöjande insatser riktade till den lokala nivån. Statskontoret bedömer vidare att regeringen kan använda sig av länsstyrelserna i större utsträckning för att nå ut till kommuner.

Länsstyrelserna har i uppdrag i regleringsbrevet för 2024 att stödja kommuner och regioner i arbetet med mänskliga rättigheter. Uppdraget ska genomföras i dialog med Sveriges Kommuner och Regioner och inkluderar bl.a. att sprida kunskap och metoder inom området samt främja erfarenhetsutbyte. Länsstyrelserna ska nu redogöra för hur arbetet mot rasism kan inkluderas i detta arbete.

Åtgärder

- Länsstyrelserna ska inom ramen för sitt uppdrag att stödja kommuner och regioner i arbetet med mänskliga rättigheter redogöra för hur arbetet

mot olika former av rasism, däribland antisemitism, kan inkluderas i arbetet.

Stöd till och dialog med civilsamhället

Det arbete som organisationer inom civilsamhället bidrar med i arbetet mot rasism och hatbrott är centralt. Hos civilsamhället finns ofta såväl kunskap och engagemang som förutsättningar för att nå de som drabbas av rasism. Det är därför viktigt att på olika sätt förstärka möjligheterna att ta vara på denna resurs. I det följande redogörs för behov och pågående insatser för att främja stöd till och dialog med civilsamhället i arbetet mot rasism.

Bidrag till civilsamhället

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) fördelar årligen statsbidrag i enlighet med förordningen (2008:62) om statsbidrag till verksamheter mot rasism och liknade former av intolerans. Medlen används bl.a. för att öka kunskapen om och synliggöra rasism och annan intolerans genom olika aktiviteter, inte sällan genom att nya metoder och nätverk skapas.

MUCF fördelar även årliga statsbidrag till lokala så kallade antidiskrimineringsbyråer enligt förordningen (2002:989) om statligt stöd för verksamhet som förebygger och motverkar diskriminering. Dessa verksamheters syfte är att verka lokalt och förebygga och motverka diskriminering utifrån samtliga sju diskrimineringsgrunder som omfattas av diskrimineringslagen, bl.a. etnisk tillhörighet och religion eller annan trosuppfattning.

Hat och hot drabbar delar av civilsamhället särskilt

Av dialoger med civilsamhället har det framgått att trossamfund och andra organisationer drabbas av hot och hat som påverkar deras möjligheter att bedriva verksamhet. Från och med 2024 har statsbidraget för säkerhetshöjande åtgärder till organisationer inom det civila samhället mer än fördubblats. Statsbidraget kan lämnas till trossamfund eller organisationer som i sin verksamhet bidrar till att främja mänskliga rättigheter och värna demokratin och vars verksamhet påverkas av rädsla för hot, våld eller trakasserier som har samband med bl.a. hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, eller med organisationens arbete mot rasism eller liknande former av fientlighet.

Dialog med civilsamhället

Dialoger med civilsamhället är viktigt för att identifiera utmaningar och behov av åtgärder och för att följa upp dessa i arbetet mot rasism och hatbrott. Regeringen genomför så kallade sakråd om rasism, inklusive antimuslimsk rasism, antisemitism, antisvart rasism, antiziganism och rasism mot samer inom ramen för detta arbete. Frågor om rasism uppmärksammas även i dialoger inom såväl politiken för de nationella minoriteterna som med trossamfund och i andra sammanhang.

Samverkan och dialog med representanter för judiska organisationer sker även inom ramen för regeringens satsning ”Samling för judiskt liv” som tar ett samlat grepp i arbetet mot antisemitism och för att stärka judiskt liv i Sverige. I den interdepartementala arbetsgruppen som bildats med anledning av denna insats deltar statssekreterare från flera olika departement, representanter för det judiska civilsamhället, statliga myndigheter och andra experter.

Forum för levande historia har inrättat en referensgrupp med företrädare för civilsamhället som har en viktig roll när myndigheten följer upp arbetet mot rasism. Därutöver bidrar företrädare för civilsamhället på olika sätt till det arbete som flera av myndigheterna genomför inom ramen för handlingsplanen.

Åtgärder

- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor fördelar årligen medel till verksamheter som motverkar eller förebygger rasism eller liknande former av intolerans.
- Myndigheten för stöd till trossamfund har fått i uppdrag att genomföra insatser för att stärka trossamfunds säkerhet och öka kunskapen om deras säkerhetssituation och utsatthet för olika former av rasism och hatbrott.
- Regeringen avser att fortsätta dialogen med civilsamhället inom ramen för handlingsplanen. I dessa dialoger ska barns och ungas situation och erfarenheter särskilt uppmärksammas och beaktas.

Forskning och annat kunskapsunderlag

Det senaste åren har forskningsrapporter, redovisningar från myndigheter och undersökningar från civilsamhället bidragit till ökad kunskap om förekomsten av olika former av rasism och hatbrott och dess konsekvenser

för människor. För att arbetet på området ska kunna utvecklas med hänsyn till utmaningar i samhället men också kunna följas upp och utvärderas, behövs både fördjupad kunskap på vissa områden och kunskap som möjliggör jämförelser över tid. I det följande redogörs för behov och pågående insatser för att främja forskning och annat kunskapsunderlag i arbetet.

Övergripande uppgifter om befolkningens sammansättning och levnadsförhållanden utgör ett viktigt, och många gånger nödvändigt, underlag för att utforma och följa upp regeringens politik. Samtidigt är frågan om datainsamling, särskilt inom ramen för arbetet mot rasism, komplex. Hänsyn behöver tas till såväl metodmässiga frågor om anonymitet och integritet som till att delar av befolkningen känner oro inför en eventuell insamling av vissa uppgifter. Det finns därför skäl till att även fortsatt vara restriktiv med statistik och datainsamling med koppling till etnicitet. Frågan om hur relevant kunskap om människors livsvillkor med koppling till rasism och diskriminering kan inhämtas på ett ändamålsenligt sätt, kräver därför en fortsatt fördjupad analys.

Stöd till forskning

Vetenskapsrådets uppdrag att i samråd med Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) utlysa medel för ett nationellt forskningsprogram om rasism, ger förutsättningar för fortsatt utveckling av angelägen kunskap. Vetenskapsrådet genomför även en särskild forskningssatsning med flera utlysningar med utgångspunkt i ett tidigare redovisat uppdrag att kartlägga och ta fram rekommendationer gällande forskning om Förintelsen och antisemitism samt andra gruppers utsatthet i samband med Förintelsen inklusive romer och antiziganism. Syftet är att långsiktigt stärka det aktuella forskningsfältet.

Fördjupad kunskap om hatbrott

Brås fördjupade rapporter om afrofbiska, antisemitiska respektive islamofobiska hatbrott samt om hatbrott mot samer, har bidragit med angelägen kunskap om både den utsatthet som olika grupper av människor lever med i Sverige, vilka förövarna är, och vilka konsekvenser den får i människors vardag. Kunskapen om antiziganistiska hatbrott ska också undersökas.

Attityder ska kunna följas över tid

Det behövs kunskap om hur förekomsten av rasism och diskriminering utvecklas över tid. Här utgör DO:s årliga rapport om förekomsten av diskriminering i samhället ett viktigt underlag för att följa på vilka sätt människor utsätts för diskriminering.

Forum för levande historia har tidigare genomfört attitydundersökningar som ett sätt att få kunskap om hur utbredda olika attityder mot olika grupper är och hur de utvecklas över tid. Myndigheten har bl.a. genomfört undersökningar om intoleransens utbredning och förekomst bland svenska skolelever och av antisemitiska attityder och föreställningar i den svenska befolkningen. Myndigheten har nu fått i uppdrag att genomföra studier som möjliggör jämförelser med resultatet av dessa tidigare studier.

Förutsättningarna för att kunna följa utvecklingen över tid vad gäller uttryck för rasism och intolerans i hela befolkningen behöver förbättras. Regeringen har därför gett Forum för levande historia i uppdrag att ta fram en studie som möjliggör detta.

Åtgärder

- Forum för levande historia ska genomföra en studie om intolerans i den svenska befolkningen. Studien ska omfatta attityder till och föreställningar om utsatta grupper såsom afrosvenskar, judar, muslimer, romer och samer.
- Forum för levande historia har i uppdrag att genomföra en studie av antisemitiska attityder och föreställningar i den svenska befolkningen. Uppdraget ska möjliggöra jämförelser med av myndigheten tidigare genomförda studier i befolkningen.
- Vetenskapsrådet ska i samråd med Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) fortsätta utlysa medel för ett nationellt forskningsprogram om rasism.
- I betänkandet Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034 (SOU 2024:3) lämnas förslag på hur judiskt liv i Sverige kan stärkas. Betänkandet innehåller också några förslag om hur arbetet mot antisemitism kan stärkas för att stärka judiskt liv i Sverige. Regeringen avser att med utgångspunkt i betänkandet presentera en långsiktig strategi med åtgärder för att stärka judiskt liv i Sverige.

- Händelseutvecklingen i omvärlden sedan Hamas terroristattack i Israel den 7 oktober 2023 och ökningen av antisemitism i kölvattnet av detta medför ett fortsatt stort behov av insatser för att förebygga och motverka antisemitismen i samhället. Regeringen ska genomföra åtgärder för att förstärka arbetet mot antisemitism, bl.a. med kunskapshöjande insatser.
- Regeringen avser att hålla samman det strategiska arbetet för att stärka judiskt liv med ett strategiskt arbete mot antisemitism. Därför kommer den strategi för att stärka judiskt liv som regeringen avser presentera att kopplas samman med regeringens aviserade satsning mot antisemitism.

5.2 Skola

Skolan ska förebygga och bemöta rasism med kunskap och aktiva insatser. Delmålet för fokusområdet Skola är:

Lärare och annan personal inom skolan har fått bättre kunskap och verktyg för att kunna förebygga och motverka rasism.

Särskilt utpekade myndigheter: Diskrimineringsombudsmannen, Forum för levande historia och Statens skolverk.

Skolan har ansvar att säkerställa en trygg skolmiljö för alla elever, en miljö som ska vara fri från diskriminering och kränkande behandling. Skolan ska också främja ett livslångt lärande och förmedla förståelse för mänskliga rättigheter och allas lika värde. Av läroplanernas första del framgår bl.a. att rasism ska förebyggas och bemötas med kunskap och aktiva insatser.

Rapporter från bl.a. DO och Barnombudsmannen visar att rasism och diskriminering är en del av barns och ungas vardag i skolan. Olika former av rasism kan ta sig uttryck i verbala och fysiska trakasserier från både skolpersonal och elever. Samtidigt ger lärare uttryck för att de saknar kunskap och verktyg för att motverka rasism i både klassrummet och skolmiljön i övrigt.

I det följande redogörs för mer specifika behov och pågående insatser för att lärare och annan personal inom skolan ska få bättre kunskap och verktyg för att kunna förebygga och motverka rasism.

Skolelevers attityder mäts över tid

Även om kunskapen om barns och ungas utsatthet för rasism och diskriminering har ökat de senaste åren finns fortsatt behov av såväl fördjupad kunskap på området som bredare och samlad kunskap som visar på utvecklingen över tid. Bland annat saknas aktuell kunskap om ungas attityder till grupper som riskerar att utsättas för rasism och intolerans. Forum för levande historia har därför fått i uppdrag att genomföra en studie av svenska skolelevers attityder kring intolerans som även ska bidra till ökad kunskap om ungdomars upplevda utsatthet för olika former av rasism. Studien ska till sin utformning möjliggöra jämförelser med resultatet av myndighetens tidigare genomförda attitydundersökningar kring intolerans.

Stöd i arbetet med skolans demokratifrämjande uppdrag

Genom skolan utbildas barn och unga om grundläggande demokratiska värden och mänskliga rättigheter. Det behövs stöd för det systematiska arbetet med demokratistärkande insatser inom olika delar av skolväsendet. Statens skolverk och Forum för levande historia har därför tagit fram verktyget ”Demokratistegen” som kan användas i skolornas arbete mot t.ex. antisemitism och andra former av rasism. Myndigheterna ska nu skapa förutsättningar för att verktyget når ut och används av både förskolor och skolor.

Kunskapsstöd och material riktat till lärare

Forum för levande historia genomför sedan 2016 utbildningsinsatser om olika former av rasism i historien och i dag riktade till skolpersonal. Forum för levande historia och Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet genomför även särskilda satsningar på kunskapshöjande insatser mot antisemitism riktade till lärare och annan skolpersonal.

Det finns fortsatt behov av stödmaterial om olika former av rasism riktat till lärare och annan skolpersonal. Forum för levande historia genomför flera insatser för att ta fram sådana material och har bl.a. i uppdrag att ta fram stödmaterial om islamofobi och rasism mot samer. Myndigheten har även gjort en kartläggning av kunskapen om antiziganism i grundskolan och gymnasiet som vittnar om att kunskapsnivån om romers historia i Sverige och deras utsatthet för antiziganism är låg bland elever och lärare. Av kartläggningen framgår även att tillgången till läromedel om romers historia och deras utsatthet för antiziganism är begränsad.

Fördjupad kunskap om olika former av rasism

Det finns även behov av mer fördjupad och aktuell kunskap om hur olika former av rasism tar sig uttryck i skolan i dag. Den senaste tidens ökande antisemitism ställer krav på en god förståelse för hur den kan ta sig uttryck liksom på kunskap och verktyg om hur antisemitism kan motverkas i klassrummet. Mot den bakgrunden genomför Skolverket en nationell studie om antisemitism i skolväsendet. Det saknas även kunskap om den rasism och diskriminering som afrosvenska elever utsätts för i skolan redan i tidig ålder på grund av sin hudfärg. DO har därför fått i uppdrag att utveckla och sprida sådan kunskap.

En trygg miljö i skolan – även på nätet

Eftersom elevernas mående i skolan i hög utsträckning kan påverkas av det som sker på nätet behöver nätet ingå i skolans trygghetsarbete. Av Skolinspektionens rapport ”Skolors arbete för en trygg miljö på nätet, fri från kränkningar” från 2023 framgår hur rektorer på hälften av de granskade skolorna behöver inkludera nätet i trygghetsarbetet och skapa en bild av elevernas utsatthet på nätet för att kunna anpassa insatser. Det finns också behov av att använda elevernas kunskap om nätet i större utsträckning och öka deras kunskap om skolans ansvar på området. Skolverket har ett uppdrag att undersöka användning av digitala enheter i skolan och fritidshemmet och hur användningen skiljer sig mellan könen. I uppdraget ingår även att göra en analys av elevers utsatthet för digitala dimensioner av våld, dvs. kränkningar, våld och hot om våld, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck samt rasism och intolerans via digitala enheter.

Statens medieråd, numera Mediemyndigheten, har under flera år tagit fram kunskap och stöd som rör barns och ungas utsatthet för rasism och intolerans på nätet. I en redovisning av sitt arbete lyfter myndigheten fram behov av att tydligare inkludera barns och ungas digitala arenor i det arbete som olika verksamheter bedriver i dag liksom att vuxna i barns närhet behöver ökad kunskap om både olika former av rasism och om de digitala arenor som barn och unga tar del av och använder.

Skolorna granskas

Skolinspektionen genomför regelbundet granskningar av hur skolorna lever upp till skollagens och läroplanernas bestämmelser. Mot bakgrund av de reviderade läroplanerna som började gälla hösten 2022, granskar Skolinspektionen nu skolornas arbete med att förebygga och bemöta

intolerans, förtryck och våld, t.ex. rasism, sexism, homo- och transfobi samt hedersrelaterat våld och förtryck.

I skolans arbete mot rasism ingår även arbete för att motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter enligt diskrimineringslagen. Antalet anmälningar till DO som rör området utbildning har ökat kraftigt under den senaste tioårsperioden. En av de vanligaste grunderna för anmälan om diskriminering inom utbildningsområdet har samband med etnisk tillhörighet. DO har i sin årsredovisning för år 2023 pekat på att omvärldsläget har bidragit till en ökad risk för diskriminering i samhället, bl.a. inom skolan. Myndigheten har fått uppgifter om att barn med judisk, arabisk och muslimsk etnisk och religiös tillhörighet upplever ökad diskriminering i skolan. DO har därför agerat genom särskilda främjande insatser riktade mot skolornas huvudmän.

Flera insatser har genomförts av DO, Barnombudsmannen och Barn- och elevombudet vid Statens skolinspektion för att se till så att barn och vuxna i barns närhet känner till barns rättigheter och vet vart de ska vända sig om barn och unga blir utsatta för rasism, diskriminering eller kränkande behandling i bl.a. skolan.

Åtgärder

- Forum för levande historia ska genomföra en studie av svenska skolelevers attityder kring intolerans. Studien ska även bidra till ökad kunskap om ungdomars upplevda utsatthet för olika former av rasism och intolerans.
- Statens skolverk ska tillsammans med Forum för levande historia vidareutveckla och följa upp verktyget för systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i skolväsendet, folkbildningen och inom andra delar av utbildning för vuxna. Syftet är att motverka nutida uttryck för antisemitism och andra former av rasism. Verktyget ska anpassas så att det kan användas i förskola, förskoleklass, anpassad grundskola och anpassad gymnasieskola. Myndigheterna ska erbjuda målgrupperna processtöd i arbetet med verktyget och arbeta utåtriktat för att nå fler förskolor och skolor, i synnerhet sådana förskolor och skolor som särskilt är i behov av arbete med verktyget.
- Forum för levande historia ska erbjuda fortbildning och kunskapshöjande insatser om olika former av rasism i historien och i dag

till skolans personal och andra relevanta yrkesgrupper inom offentlig verksamhet.

- Forum för levande historia ska genomföra kunskapshöjande insatser mot antisemitism. Syftet är att öka kunskapen om antisemitismens historia och utveckling, samtida antisemitism och dess konsekvenser.
- Göteborgs universitet ska sprida kunskap om arbetsmetoder mot antisemitism till aktörer som har en viktig roll i att motverka antisemitism bland barn och unga, t.ex. lärare och rektorer. Verksamheten är organiserad inom Segerstedtinstitutet.
- Forum för levande historia ska främja hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser för att öka kunskapen om den nazistiska regimens förbrytelser mot judar, romer och andra grupper, samt för att öka kunskapen och förståelsen om antisemitism, antiziganism och rasism historiskt och i dag.
- Statens skolverk ska genomföra en nationell studie om antisemitism i skolväsendet. Syftet med studien är att undersöka barns, elevers och personals upplevelser av nutida antisemitiska uttryck, incidenter och attityder i skolväsendet samt redogöra för hur skolväsendet arbetar för att motverka detta. Myndigheten ska även lämna exempel på insatser som bidrar eller har bidragit till att motverka antisemitism inom skolväsendet.
- Diskrimineringsombudsmannen ska utveckla och sprida kunskap om afrosvenska elevers utsatthet för rasism och diskriminering i grundskolan och gymnasiet. Framtagen kunskap ska riktas till både berörda rättighetsbärare och för området relevanta skyldighetsbärare såsom personal inom skolan eller huvudmän.

5.3 Rättsväsende

Hatbrott ska bekämpas oavsett var de förekommer. Delmålet för fokusområdet Rättsväsende är:

En större andel av de hatbrott som begås ska anmälas, utredas och lagföras.

Särskilt utpekade myndigheter: Brottsförebyggande rådet och Polismyndigheten.

Rapporter från bl.a. Polismyndigheten och Brå visar att det finns behov av att fortsatt utveckla arbetet för att förebygga och motverka hatbrott, t.ex.

genom kunskapshöjande insatser. Den kunskap som Brå tar fram genom statistik över polisanmälda hatbrott och fördjupade studier om hatbrott är ett viktigt bidrag till utvecklingsarbetet. Som framgått av lägesbeskrivningen i tidigare avsnitt är mörkertalet i hatbrottsstatistiken stort. Personuppleringen för hatbrott är också låg. För att människor ska ges möjlighet till upprättelse men också för att få en rättvisande bild av förekomsten av hatbrott och kunna följa den över tid, finns behov av insatser som bidrar till att fler anmäler hatbrott. Det finns också behov av att bättre kunna identifiera och utreda hatbrott med olika motiv, däribland på nätet, att öka lagföringen och att utveckla dialogen med verksamheter som företräder grupper som är särskilt utsatta för hatbrott.

I det följande redogörs för mer specifika behov och pågående insatser för att en större andel av de hatbrott som begås ska anmälas, utredas och lagföras.

Insatser för att identifiera och utreda hatbrott

En effektiv utredningsförmåga är avgörande för brottsoffrets möjlighet till upprättelse och för att förtroendet för polisen och övriga myndigheter inom rättsväsendet i dessa frågor ska stärkas. En utmaning är att hatbrott generellt är svårutredda och kräver särskild kompetens.

Polismyndighetens brottsbekämpande insatser är av central betydelse för att fler hatbrott ska anmälas och uppkläras. Polismyndigheten har de senaste åren byggt upp arbetet med att bekämpa hatbrott och andra brott som hotar demokratin över hela landet med en nationell samordnare och särskilt utpekade förundersökningsledare och utredare. En målbild som myndigheten har formulerat för sitt arbete är att alla hatbrott ska utredas av en särskild resurs med fördjupad kunskap om området. Förmågan att initialt kunna identifiera ett brott som hatbrott blir därför viktig. I slutredovisningen av uppdraget att fortsatt utveckla och förbättra arbetet för att bekämpa hatbrott och andra brott som hotar demokratin (december 2023), konstaterar myndigheten att man genom sitt utvecklingsarbete har skapat och skapar bättre förutsättningar för att tidigt identifiera bl.a. hatbrott och genomföra bättre bedömningar av ärendena. Samtidigt ser myndigheten vissa fortsatta utmaningar kopplade till anmälningsupptagningen mot bakgrund av det stora antalet ärenden som är felaktigt hatbrottsmarkerade.

En åtgärd som Polismyndigheten bedömer som avgörande för att öka träffsäkerheten bland de hatbrottsmarkerade ärendena är att etablera en

gransknings- och ärendesamordningsfunktion som kan fördela ärenden till rätt utredningsresurs. Myndigheten har även identifierat behov av att reformera vissa internutbildningar med inriktning på ökad förmåga att identifiera och synliggöra motivbrott, och att under 2024–2025 ta fram ett metodstöd för utredningsverksamheten gällande hatbrott och andra brott som hotar demokratin.

Företrädare för organisationer inom civilsamhället har i olika dialoger lyft fram att bristande kunskap och förståelse hos rättsvårdande myndigheter gällande bl.a. antisemitisk retorik, hot och hat mot samer, eller hur andra typer av hatbrott tar sig uttryck, riskerar att leda till att hatbrotten osynliggörs.

Brottsförebyggande rådet tar årligen fram kunskap om hatbrott, genom statistik och fördjupade studier. Myndigheten har tidigare gjort fördjupade studier om antisemitiska, islamofobiska och afrofobiska hatbrott respektive hatbrott mot samer i Sverige. Det finns också behov av mer fördjupad kunskap om antiziganistiska hatbrott. Efter Hamas terroristattack i Israel den 7 oktober 2023 har judiska organisationer vittnat om en ökad utsatthet för antisemitism. Mot denna bakgrund har Brå fått i uppdrag att ta fram kunskap om den judiska minoritetens utsatthet för antisemitism (2024). Fördjupad kunskap om hatbrott med olika motiv är tillsammans med dialoger med grupper som riskerar att utsättas för hatbrott viktiga underlag i arbetet med att öka förståelsen för karaktären på olika hatbrott, hur de kan ta sig uttryck, och vilka konsekvenserna blir för de människor som utsätts.

På Åklagarmyndigheten finns särskilt utsedda åklagare som hanterar hatbrottsärenden. Myndigheten har även en särskilt utsedd ämnesspecialist inom hatbrott som arbetar nära den ämnesansvariga åklagaren för att höja kunskapsnivån bland de operativa åklagarna. Detta görs bl.a. genom regelbunden uppdatering av den rättsliga vägledningen på området, och genom att skapa förutsättningar för utbyte av erfarenheter och information dessa åklagare emellan, t.ex. genom nätverk och årliga konferenser. Åklagarmyndigheten utvecklar nu strukturen för arbetet och förbättrar möjligheterna för dessa åklagare att träffas digitalt för att diskutera uppkomna frågor och sprida relevant information vidare i organisationen.

Särskilt om hatbrott på nätet

Av Polismyndighetens delredovisning av uppdraget om hatbrott och andra brott som hotar demokratin (mars 2023) framgår att det finns behov av att skapa grundläggande kompetens i bevissäkring på internet.

Polismyndigheten lyfter fram att det återstår ett arbete med att höja förmågan när det gäller just it-relaterade brott och att etablera en robust uppföljning av den brottsutredande förmågan och uppkläringen av dessa brott. Sedan 2022 pågår ett projekt om nätpatrullering med målet att öka den digitala närvaron i brottsbekämpande syfte. Målet är att ta fram en metod likt traditionell gatupatrullering fast i digitala miljöer, för att förhindra spridandet av hat och hot på internet och i sociala medier.

Lagföring

Av de hatbrott som registrerades 2020 och som handlades fram till och med den 31 maj 2023 personupplärades 6 procent. Strax under hälften av brotten lades ned efter utredning och ungefär lika stor andel direktavskrevs, det vill säga lades ned utan att en utredning hade inletts. Den låga personuppläringen är inte unik för brott med hatmotiv. De brottstyper som främst förekommer, exempelvis ofredande, ärekränkning och skadegörelse, har generellt sett en låg personuppläring.

En stor utmaning för utredare och åklagare är att kunna identifiera hatbrottsmotivet och bevisa det. Det finns dessutom sällan incitament att belysa motivbilden när det gäller hatbrott i grövre brottslighet om det inte kommer att påverka påföljden i rättssalen. Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten diskuterar hanteringen av denna utmaning för att se om förbättring kan ske inom rådande system. Ett första steg är att Åklagarmyndigheten genomför ett arbete för att synliggöra hur ofta de straffskärpande reglerna i 29 kap. 2 § 7, 9 och 11 brottsbalken tillämpats, vilket tidigare varit okänt.

Brottsförebyggande rådets arbete med hatbrottsstatistik, inklusive statistik över handlagda brott och kvalitetsgranskningar av polisens hatbrottsmarkeringar, är därutöver viktigt för att kunna följa och följa upp utvecklingen på området.

Dialog med civilsamhället och utsatta

Personer som utsätts för hatbrott och andra brott som hotar demokratin uppger ofta i undersökningar att de av olika skäl inte anmäler brott som de

utsatts för. Det finns en stor diskrepans mellan den självrapporterade utsattheten bland vissa grupper och de ärenden som anmäls.

Polismyndigheten konstaterar därför att myndigheten behöver arbeta förtroendeskapande i all verksamhet, inte minst i mötet med individer som hyser lägre tillit till myndigheten. Polismyndighetens regionala grupper mot demokratihotande brottslighet har ett brottsförebyggande uppdrag och arbetar aktivt med lokalpolisområdena för att stärka förmågan att förebygga hatbrott och andra brott som hotar demokratin. I arbetet ingår etablering av strukturerade dialoger med grupper som riskerar att utsättas för brott vilka fungerar som kontaktyta på regional och lokal nivå.

Brottsoffermyndigheten har inom ramen för tidigare uppdrag tagit fram information till de som riskerar att utsättas eller har utsatts för hatbrott med islamofobiska motiv. I material som tagits fram ges information om utsattas rättigheter, hur en polisanmälan går till, vad som händer efter en anmälan och om ersättning som en brottsutsatt person kan ha rätt till.

Utgångspunkten för materialet ska vara att det ska få fler att polisanmäla händelser som kan vara hatbrott. Detta arbete tjänar som utgångspunkt för myndighetens fortsatta arbete med fokus på grupper som utsätts för hatbrott med övriga motiv.

En tydligare bestämmelse om hets mot folkgrupp

I Sverige finns ett starkt straffrättsligt skydd mot hatpropaganda som har rasistiska grunder. Det finns däremot anledning att i lagstiftningen ge ännu tydligare uttryck för samhällets avståndstagande från bl.a. förnekande av Förintelsen. I mars 2024 beslutade regeringen därför propositionen En tydligare bestämmelse om hets mot folkgrupp. I propositionen föreslås att bestämmelserna om hets mot folkgrupp i tryckfrihetsförordningen och brottsbalken förtydligas och att tillämpningsområdet utvidgas i viss mån. Ett av förslagen är att förnekelse av Förintelsen och vissa andra internationella brott uttryckligen kriminaliseras. Ett annat förslag är att enskilda personer i de skyddade grupperna ges skydd och därigenom målsägandestatus och rätt till skadestånd.

Lagändringarna i brottsbalken trädde i kraft den 1 juli 2024. Motsvarande ändringar i tryckfrihetsförordningen föreslås träda i kraft den 1 januari 2027.

Åtgärder

- Polismyndigheten ska fortsätta utveckla dels sitt arbete med att utreda och lagföra personer för hatbrott och andra brott som hotar demokratin, dels arbetet mot it-relaterade hatbrott och andra brott som hotar demokratin. Polismyndigheten ska även ha kontinuerlig dialog och samarbete med grupper som upplever sig utsatta för hatbrott.
- Brottsförebyggande rådet ska göra en fördjupad studie om antiziganistiska hatbrott för att öka kunskapen om, och stärka det förebyggande arbetet mot antiziganism.
- Brottsförebyggande rådet ska ta fram kunskap om den judiska minoritetens utsatthet för antisemitism. I uppdraget ingår att beskriva hatbrottsmarkerade polisanmälningar med antisemitiska motiv och studera samtida erfarenheter av antisemitiska hatbrott samt otrygghet och rädsla för sådana brott, som de framträder i de judiska församlingarna och organisationerna.
- Brottsoffermyndigheten ska ta fram och sprida information till de som riskerar att utsättas eller har utsatts för hatbrott. Arbetet ska inkludera insatser riktade till verksamma inom myndigheter och civilsamhället som möter personer utsatta för hatbrott med olika motiv. Utgångspunkten för arbetet är att det ska få fler att polisanmäla händelser som kan vara hatbrott.
- Brottsoffermyndigheten ska följa upp vad informationsinsatserna från tidigare uppdrag (Ku2020/01463, Ju2021/03329) har inneburit för personer som har utsatts för brott på nätet. Myndigheten ska utveckla informationsinsatser och kunskap om internet som brottsplats samt om näthatets omfattning och mekanismer.
- Åklagarmyndigheten ska inom ramen för pågående arbete inrätta ett digitalt nätverk med utpekade hatbrottsåklagare för att förbättra förutsättningarna att identifiera och hantera utmaningar på området och sprida relevant information vidare i organisationen.

5.4 Velfärd och offentliga verksamheter

Offentliga verksamheter ska motverka diskriminering och verka med respekt för alla människors lika värde. Delmålet för fokusområdet Velfärd och offentliga verksamheter är:

Anställda inom offentliga verksamheter har genom ökad kunskap och lämpliga arbetssätt fått bättre förutsättningar att motverka rasism och diskriminering och främja alla människors lika värde.

Särskilt utpekade myndigheter: Diskrimineringsombudsmannen, Forum för levande historia och Socialstyrelsen.

Anställda inom offentliga verksamheter har ett särskilt ansvar att främja och skydda mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värden i sitt arbete. Rapporter från såväl Forum för levande historia och DO som EU:s byrå för grundläggande rättigheter tyder däremot på att det finns erfarenheter av rasism och diskriminering i kontakt med svenska myndigheter och andra offentliga verksamheter. Det finns därför behov av fortsatta insatser för att dessa verksamheter ska kunna bemöta invånare likvärdigt och erbjuda insatser eller service i förhållande till individens förutsättningar och behov.

I det följande redogörs för mer specifika behov och pågående insatser för att bidra till att anställda inom offentliga verksamheter får bättre förutsättningar att motverka rasism och diskriminering och främja alla människors lika värde.

Rättighetslagstiftning och lagar som ger skydd mot diskriminering behöver ofta konkretiseras i olika verksamheter för att bli användbara. Rapporter från bl.a länsstyrelserna och Statskontoret pekar på behov av fortsatt arbete för att integrera mänskliga rättigheter i offentliga verksamheter.

Rasism omfattar föreställningar och handlingar som kan vara både medvetna och omedvetna. För att offentliganställda ska få en större möjlighet att förstå när och hur attityder, ord och handlingar får negativa konsekvenser i form av t.ex. särbehandling, behövs ökad kunskap om olika historiska perspektiv på rasism och om hur utsatthet för rasism i vardagen kan påverka människors levnadsvillkor.

Utbildning om olika former av rasism och likvärdigt bemötande

Forum för levande historia har sedan 2016 haft i uppdrag att genomföra utbildningsinsatser om olika former av rasism (afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi och rasism mot samer) i historien och i dag riktade till olika yrkesgrupper inom offentliga verksamheter. Bland annat har

anställda vid arbetsförmedlingar, socialarbetare och polisanställda tagit del av olika utbildningsinsatser. En del av insatserna har haft fokus på att genom arbete mot rasism bl.a. kvalitetssäkra bemötande i offentliga verksamheter.

En utvärdering av arbetet har visat att det finns behov av insatser som syftar till ett systematiskt kvalitetsarbete på berörd arbetsplats om utbildningen ska ge verktyg för förändring av den egna verksamheten. Sedan 2022 har Forum för levande historia därför i uppdrag att utveckla och sprida ett metodmaterial om arbete mot rasism för att kvalitetssäkra offentliga verksamheters bemötande av allmänheten. Målgruppen är personer som arbetar med verksamhetsutveckling, företrädesvis på chefs- och strategnivå. Forum för levande historias insatser för att bidra till att kunskap om rasism kommer till användning i olika verksamheter ska stärkas.

Kunskapshöjande insatser mot olika former av rasism

För att tillgodose behovet av ökad kunskap om olika former av rasism bland offentliga verksamheter och också förbättra förutsättningarna för att ungas förutsättningar och behov uppmärksammas i arbetet, genomförs ett antal åtgärder. MUCF genomför sedan 2022 insatser som ska bidra till att förebygga och motverka antiziganism respektive rasism mot samer. Myndigheten har bl.a. i uppdrag att stärka förutsättningarna för unga romer att själva genomföra insatser som kan bidra till ökad synlighet och kunskap om unga romer och unga romers utsatthet för antiziganism. Ett annat uppdrag inkluderar insatser som ska ge kommuner och regioner ökad kunskap om det samiska folket, deras livsvillkor, kultur och historia och rättigheter som urfolk med fokus på att motverka rasism och fördomar bland unga.

De senaste åren har flera rapporter visat hur människor drabbas av antimuslimsk rasism, bl.a. i form av diskriminering och hatbrott i sin vardag. Ökad kunskap om människors utsatthet för antimuslimsk rasism hos offentliga verksamheter tillsammans med verktyg för dialog med trossamfund och andra organisationer inom civilsamhället, kan skapa förutsättningar för ett ökat ömsesidigt förtroende och förebygga och motverka rasism och diskriminering. Myndigheten för stöd till trossamfund ska därför i samverkan med MUCF genomföra kunskapshöjande insatser för att förebygga och motverka antimuslimsk rasism.

Kunskapsstöd riktat till hälso- och sjukvården

Den kunskap som presenterats de senaste åren visar att det kan finnas utmaningar som rör rasism inom flera delar av hälso- och sjukvården. Socialstyrelsen har gjort en behovsanalys inom ramen för sitt uppdrag att ta fram och sprida ett kunskapsstöd för att motverka förekomsten av rasism och främja allas lika rättigheter och möjligheter inom hälso- och sjukvården. Analysen visar att det finns behov av kunskapshöjande insatser om rasism, dess olika former och konsekvenser, men även stöd och verktyg för att utveckla och förändra arbetssätt eller beteenden, liksom för att följa upp och utvärdera insatser på området. Socialstyrelsen lyfter bl.a. fram åtgärder för att förebygga och motverka rasism mot patienter och närstående samt mot vårdpersonal. Utifrån analysen har myndigheten tagit fram utbildningsmaterialet ”Rasism och bemötande i vården”. Materialet belyser främst personalens bemötande av patienter men även bemötandet kollegor emellan, samt patienters bemötande av personal. Uppdraget har förlängts för att skapa bättre förutsättningar för målgruppen att ta del av och använda detta kunskapsstöd.

Kunskapshöjande insatser inom socialtjänsten

Forskningsstudier och annan evidensbaserad kunskap visar att det även kan finnas utmaningar som rör bemötande och insatser inom flera delar av socialtjänsten, bl.a. vad gäller människors upplevelser av handläggning och beslut om omhändertagande av barn, vårdnads- och umgängesutredningar och försörjningsstöd. Det handlar om att personer som varit i kontakt med socialtjänstens verksamheter uttrycker en uppfattning om att utredningar och beslut är påverkade av tjänstepersoners uppfattningar och negativa föreställningar om en viss religion eller föreställningar om utomeuropeiska länders omsorgskultur. Den omfattande desinformationskampanj som riktades mot bl.a. socialtjänsten under 2022 kan bidra till att sådana uppfattningar får fäste i befolkningen. Socialstyrelsen har sedan dess i uppdrag att föra en löpande dialog med relevanta civilsamhällesorganisationer, trossamfund och andra aktörer i fråga om myndighetens arbete med barn, unga och familjer för att motverka ryktesspridning och desinformation. Det finns därutöver behov av kunskapshöjande insatser riktade till anställda inom socialtjänsten som utgår från evidensbaserad kunskap om hur rasistiska föreställningar kommer till uttryck inom olika delar av socialtjänsten.

Rättsvårdande verksamheter

Enligt svensk rätt får ingripanden som baseras på att en person har ett utseende som uppfattas som utländskt eller på personens namn och språk aldrig utgöra grund för att staten ska vidta brottsbekämpande åtgärder mot en person. Av Brås ovan nämnda rapport om etnisk profilering från 2023 framgår bl.a. att få av de intervjuade gruppcheferna har tagit del av Polismyndighetens strategi för kultur och likabehandling. I rapporten ges även ett antal förslag om hur Polismyndigheten, genom vägledning eller riktlinjer, fördjupad kunskap om diskriminering, regelbunden dialog med civilsamhällesorganisationer och kontinuerlig uppföljning, kan arbeta vidare med dessa frågor.

Diskrimineringsombudsmannens tillsyn

DO har tillsyn över att diskrimineringslagen följs och tar bl.a. emot enskildas anmälningar om diskriminering. Diskrimineringsförbudet omfattar bl.a. socialtjänst, hälso- och sjukvård samt bemötande inom offentlig verksamhet. De anmälningar som rör socialtjänst och bemötande i offentlig verksamhet har ökat under 2021–2023. Etnisk tillhörighet är den vanligaste grunden för anmälan inom området offentlig verksamhet. DO utreder fler anmälningar och driver fler processer än tidigare år vilket har skapat förutsättningar för fler invidider än tidigare att få upprättelse.

Ett utökat skydd mot diskriminering

I dag finns ett begränsat förbud mot diskriminering i 2 kap. 17 § diskrimineringslagen när det gäller vissa myndigheter. Förbudet omfattar enligt denna bestämmelse den offentligt anställdes bemötande av allmänheten. Det omfattar därmed inte de åtgärder som den offentligt anställda vidtar eller underlåter att vidta i förhållande till allmänheten.

Detta innebär att enskilda enligt dagens lagstiftning har ett svagare skydd mot diskriminering vid kontakter med vissa myndigheter jämfört med andra myndigheter. Om exempelvis en polis eller tulltjänsteperson använder ett diskriminerande språkbruk i samband med rådgivning eller i kontakt med allmänheten omfattas det av förbudet. Däremot omfattas inte åtgärder som en polis eller tulltjänsteperson vidtar i förhållande till en enskild av dagens förbud.

I betänkandet Bättre skydd mot diskriminering (SOU 2021:94) föreslås att diskrimineringslagen ska ändras så att förbudet mot diskriminering i viss

offentlig verksamhet utökas till att även omfatta åtgärder och underlåtenhet att vidta åtgärder.

Regeringen anser mot denna bakgrund att det finns behov av att bereda ett lagförslag om utökat skydd mot diskriminering när det gäller offentliga verksamheter.

Åtgärder

- Forum för levande historia ska erbjuda fortbildning och kunskapshöjande insatser om olika former av rasism i historien och i dag till skolans personal och andra relevanta yrkesgrupper inom offentlig verksamhet.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ska genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka antiziganism. I arbetet ska ingå att stärka förutsättningarna för unga romer att själva genomföra insatser som kan bidra till ökad synlighet och kunskap om unga romer och unga romers utsatthet för antiziganism. Regeringen kommer att överväga behov av ytterligare åtgärder utifrån slutredovisningen av uppdraget.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ska genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka rasism mot samer. Insatserna ska ge kommuner och regioner stärkta förutsättningar att förebygga och motverka rasism mot samer bl.a. genom ökad kunskap om det samiska folket, deras livsvillkor, kultur och historia och rättigheter som urfolk. Fokus ska ligga på att motverka rasism och fördomar bland unga. Regeringen kommer att överväga behov av ytterligare åtgärder utifrån slutredovisningen av uppdraget.
- Myndigheten för stöd till trossamfund ska i samverkan med MUCF genomföra kunskapshöjande insatser för att förebygga och motverka antimuslimsk rasism. I uppdraget ingår att ta fram och sprida en vägledning riktad till kommuner i Sverige i syfte att öka kunskapen om människors utsatthet för fientlighet mot muslimer. Vägledningen ska även ge stöd till kommuner i frågor om dialog med muslimska trossamfund och andra organisationer inom det civila samhället gällande människors utsatthet för rasism därför att de är eller uppfattas vara muslimer.
- Socialstyrelsen ska sprida kunskapsstöd för att motverka förekomsten av rasism och främja allas lika rättigheter och möjligheter inom hälso- och sjukvården och bidra till en jämlik vård. I uppdraget ingår att redogöra

för i vilken utsträckning kunskapsstödet har spridits till målgruppen och, i den mån det är möjligt, hur det har kunnat omsättas och förankras i hälso- och sjukvårdspersonalens vardagliga arbete.

- Socialstyrelsen ska genomföra kunskapshöjande insatser för att motverka rasism inom hälso- och sjukvården, tandvården och socialtjänsten. I uppdraget ingår bl.a. att sammanställa kunskap om på vilket sätt rasistiska föreställningar kommer till uttryck och påverkar personal, patienter och brukare inom olika verksamheter i hälso- och sjukvården, tandvården och socialtjänsten. De kunskapshöjande insatserna ska, när det bedöms lämpligt, genomföras på ett verksamhetsnära sätt med utgångspunkt i kunskapssammanställningen.
- Regeringen avser att bereda ett lagförslag om utökat skydd mot diskriminering när det gäller offentliga verksamheter.

5.5 Arbetsliv

Rasism och diskriminering ska inte påverka människors möjligheter till förvärvsarbete eller till en god arbetsmiljö och goda arbetsvillkor. Delmålet för fokusområde Arbetsliv är:

Arbetsgivare, förtroendevalda och andra aktörer på arbetsmarknaden har fått bättre kunskap, kompetens och arbetssätt för att kunna förebygga och motverka rasism och diskriminering i arbetslivet.

Särskilt utpekade myndigheter: Arbetsmiljöverket och Diskrimineringsombudsmannen.

Alla arbetsgivare ska enligt diskrimineringslagen (2008:567) arbeta förebyggande och främjande för att motverka diskriminering och på annat sätt verka för lika rättigheter och möjligheter oavsett t.ex. etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning. Enligt Arbetsmiljöverkets föreskrifter om systematiskt arbetsmiljöarbete (AFS 2001:1) och organisatorisk och social arbetsmiljö (AFS 2015:4) har arbetsgivaren ansvar för att kränkande särbehandling förebyggs. Av DO:s årsredovisning 2023 framgår att flest anmälningar som rör arbetslivet handlar om diskriminering som har samband med etnisk tillhörighet. Diskrimineringen förekommer i samband med rekryteringar men också på arbetsplatser i form av trakasserier eller genom att arbetsgivaren missgynnar individer vid ledning och fördelning av arbetet. Sammantaget ger detta en bild av att det finns behov av insatser för

att säkerställa att gällande lagstiftning efterlevs och av ökad kunskap om hur rasism och diskriminering riskerar att ha inverkan på människors arbetsliv.

I det följande redogörs för mer specifika behov och pågående insatser för att bidra till att arbetsgivare, förtroendevalda och andra aktörer på arbetsmarknaden ska få bättre kunskap, kompetens och arbetssätt för att kunna motverka rasism och diskriminering i arbetslivet.

Arbetsgivares arbete för att motverka diskriminering

Det är viktigt att bestämmelserna om aktiva åtgärder följs för att de ska vara ett effektivt medel för att i praktiken uppnå lika rättigheter och möjligheter inom bl.a. arbetslivsområdet. Tidigare utredningar har visat att arbetsgivarna efterfrågar en betydligt högre grad av stöd i sitt arbete för att veta vad som krävs för att lagens krav ska vara uppnådda (Effektivare tillsyn över diskrimineringslagen – aktiva åtgärder och det skollagsreglerade området SOU 2020:79). DO ska därför utveckla och sprida kunskapsstöd på området för att stärka arbetsgivares arbete mot diskriminering på grund av etnisk tillhörighet och religion.

Kränkande särbehandling på arbetsplatsen

Arbetsmiljöverket har till uppgift att se till att arbetsmiljön uppfyller de krav som finns i arbetsmiljölagen om att alla ska ha en bra och utvecklande arbetsmiljö. Myndighetens utvärdering av föreskrifterna om systematiskt arbetsmiljöarbete och organisatorisk och social arbetsmiljö visar bl.a. att många arbetsgivare och andra berörda aktörer har svårt att hantera frågor som rör kränkande särbehandling. Att föreskrifterna angränsar till diskrimineringslagens regler bidrar också till att göra det otydligt hur kränkande särbehandling ska hanteras på arbetsplatsen. Intressenterna efterfrågar bl.a. fler och bättre verktyg för att kunna undersöka den organisatoriska och sociala arbetsmiljön. I arbetet med att förbättra förutsättningarna för att arbetsgivare lever upp till föreskrifterna om systematiskt arbetsmiljöarbete, ska Arbetsmiljöverket genomföra kunskapshöjande insatser för att främja arbetet med att förebygga och motverka rasism i arbetsmiljön. För att arbetsgivare ska få bättre förståelse för vilka skyldigheter som följer av diskrimineringslagen respektive arbetsmiljölagen, liksom kunskap om hur de kan arbeta mot olika former av kränkningar på arbetsplatsen, är den samverkan som Arbetsmiljöverket och DO inlett viktig.

Ökad kunskap om arbetsrelaterad ohälsa i arbetet mot rasism

Ökad kunskap och kännedom om hur utsatthet kopplad till rasism kan leda till arbetsrelaterad ohälsa är viktigt för att relevanta förebyggande åtgärder ska kunna initieras, och för att personer som berörs ska kunna få det stöd de behöver. Myndigheten för arbetsmiljökunskap har därför fått i uppdrag att inhämta och sammanställa kunskap om samband mellan vissa grupper utsatthet och arbetsrelaterad stress. Ett särskilt fokus ska vara kunskap om arbetsmiljö och vilken betydelse utsatthet till följd av etnisk tillhörighet, hudfärg och religion eller annan trosuppfattning kan ha för individens hälsa. I uppdraget ingår även att sprida resultaten av den sammanställda kunskapen så att den kan utgöra ett stöd för arbetsgivare, skyddsombud och andra förtroendevalda på arbetsplatser i det systematiska arbetsmiljöarbetet.

Kunskap om AI viktig för att motverka diskriminering

Arbetsgivare använder i dag AI och automatiserat beslutsfattande i ökande omfattning, även om de inte alltid är medvetna om vilken teknik de använder. Detta konstaterar DO i sin rapport ”AI och risker för diskriminering i arbetslivet” (2023). Av rapporten framgår även att AI och annat automatiserat beslutsfattande medför risker för diskriminering och att arbetsgivare i dag endast till viss del är medvetna om dessa risker. Det innebär att kunskapsnivån behöver höjas både om när arbetsgivare använder AI och annat automatiserat beslutsfattande, och hur risker för diskriminering kan förebyggas. DO konstaterar att myndigheten behöver följa frågan för att bidra till att förebygga diskriminering.

Förordningen om artificiell intelligens (EU/2024/1689), den s.k. AI-förordningen, trädde i kraft den 1 augusti 2024 och syftar till att skydda människors grundläggande rättigheter. Enligt artikel 77 ska information finnas gällande nationella myndigheter som har befogenheter att skydda grundläggande rättigheter, inbegripet rätten till icke-diskriminering. Regeringen har tillsatt en utredning för att se över behovet av nationell anpassning till följd av AI-förordningen.

Åtgärder

- Diskrimineringsombudsmannen ska vidta särskilda insatser för att stärka arbetsgivares förebyggande och främjande arbete för att inom verksamheten motverka diskriminering och på annat sätt verka för lika rättigheter och möjligheter oavsett etnisk tillhörighet och religion. I uppdraget ingår att granska arbetsgivares förebyggande arbete mot

diskriminering och för lika rättigheter och möjligheter, så kallade aktiva åtgärder, och utveckla och sprida kunskapsstöd på området riktat till arbetsgivare, t.ex. i form av en vägledning.

- Arbetsmiljöverket ska genomföra kunskapshöjande insatser för att främja arbetet med att förebygga och motverka rasism i arbetsmiljön. Insatserna ska bidra till att öka kunskapen hos arbetsgivare och andra relevanta aktörer om kraven i arbetsmiljölagen (1977:1160) på att förebygga kränkande särbehandling, med särskilt fokus på kränkningar med rasistiska förtecken.
- Myndigheten för arbetsmiljökunskap ska inhämta och sammanställa kunskap om samband mellan vissa grupper utsatthet och arbetsrelaterad stress. Ett särskilt fokus ska vara kunskap om arbetsmiljö och vilken betydelse utsatthet till följd av etnisk tillhörighet, hudfärg och religion eller annan trosuppfattning kan ha för individens hälsa. I och med en förstärkning av uppdraget ska myndigheten skapa förutsättningar för att framtagen kunskap också kommer till användning.

6. Uppföljning och utvärdering av handlingsplanen

Uppföljning och indikatorer

Forum för levande historia ska ansvara för uppföljningen av arbetet med handlingsplanen. Det innebär att myndigheten fram till år 2029 bl.a. ska sammanställa resultatet av arbetet i en årlig redovisning till regeringen. Myndigheten ska för detta ändamål ta fram ett uppföljningssystem som bl.a. inkluderar indikatorer för att kunna analysera resultatet av arbetet i förhållande till handlingsplanens mål och delmål.

I arbetet med att följa upp genomförandet av handlingsplanen blir dialog med såväl relevanta organisationer inom civilsamhället som med de myndigheter som pekas ut som särskilt viktiga för arbetet inom handlingsplanens fyra fokusområden, av stor betydelse. Utöver Forum för levande historia är dessa myndigheter DO, Skolverket, Brå, Polismyndigheten, Socialstyrelsen och Arbetsmiljöverket. Den samlade redovisningen ska bl.a. baseras på redovisningar och underlag från dessa och andra myndigheter som genomför arbete inom ramen för handlingsplanen.

Utvärdering

Regeringen avser att om fem år låta genomföra en extern utvärdering av det samlade arbetet med handlingsplanen och dess mål. Utvärderingen kommer att utgöra ett viktigt komplement till Forum för levande historias slutredovisning av arbetet. Den ska också ligga till grund för en bedömning av hur det fortsatta arbetet ska bedrivas och om handlingsplanen är ett ändamålsenligt verktyg för att uppnå det övergripande målet om ett samhälle fritt från rasism.

- Forum för levande historia ska samordna och följa upp arbetet inom handlingsplanen. I arbetet ingår att ta fram ett uppföljningssystem som bl.a. inkluderar indikatorer för att kunna analysera resultatet av arbetet i förhållande till handlingsplanens mål. Arbetet med handlingsplanen ska slutredovisas år 2029.
- Regeringen avser att låta genomföra en extern utvärdering av arbetet med handlingsplanen om fem år.